

Krzysztof Rafał Prokop

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

**SUKCESJA APOSTOLSKA
BISKUPÓW I RCYBISKUPÓW WILEŃSKICH
ORAZ BIAŁOSTOCKICH W XIX I XX STULECIU**

**THE APOSTOLIC SUCCESSION OF THE VILNIUS
AND BIALYSTOK BISHOPS AND ARCHBISHOPS
IN THE 19TH AND THE 20TH CENTURY**

In the historiography of the (arch)diocese of Vilnius up to this day there are no publications on the apostolic succession of the bishops presiding over the local church throughout over six hundred years of her history. This is due to the fact that generally there does not seem to be too much interest in the succession of the Episcopal ordination of the Catholic bishops. This paper is an attempt at filling this void by discussing the apostolic succession of the bishops of the Vilnius church in the 19th and the 20th century.

W dotychczasowej historiografii (archi)diecezji wileńskiej brak publikacji poświęconych tematyce sukcesji apostolskiej biskupów stojących na czele lokalnego Kościoła na przestrzeni już ponad sześciuset lat jego historii¹. Okoliczność powyższa pozostaje w ścisłym związku ze znikomym zainteresowaniem na gruncie rodzimym problematyką sukcesji święceń biskupich episkopatu katolickiego. Kreśląc te słowa stara się ową lukę zapełniać, publikując kolejne opracowania na temat sakr członków polskiego episkopatu w odniesieniu do poszczególnych diecezji oraz okresów historycznych². Również w tym artykule zamierzamy dokonać omówienia (z ko-

---

¹ Zob. przede wszystkim: T. Krahel, *Historiografia (archi)diecezji wileńskiej do 1939 roku*, w: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, t. 5, pod red. H.E. Wyczawskiego, Warszawa 1979, s. 9-179 (zwł. s. 113-121).

² M.in.: K.R. Prokop, *Linia sukcesji apostolskiej biskupa kamienieckiego Jana Olszańskiego*, w: *Pasterz i twierdza. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi*

nieczności niezbyt obszernego) kwestii sukcesji apostołskiej pasterzy Kościoła wileńskiego w dwóch ostatnich stuleciach, tzn. w wiekach XIX i XX. Naszą uwagę skupimy na tych hierarchach, których życiorysy wpisują się w historię Kościoła polskiego, a więc biskupów i arcybiskupów Wilna z lat 1814-1955 oraz ich sufraganów z lat 1814(1804)-1940, dla okresu po II wojnie światowej przywołując znów postaci związanych z Białymstokiem administratorów apostołskich – do momentu erygowania 5 VI 1991 r. odrębnej diecezji białostockiej, w niespełna rok później podniesionej do rangi archidiecezji i ośrodka nowej prowincji kościelnej. Co się tyczy natomiast biskupów litewskich, na których barkach spoczęła począwszy od lat 40. XX w. troska o, pod względem obszarowym, większą część archidiecezji wileńskiej w jej granicach z r. 1925, szczegółowsze omówienie tej problematyki pozostawiamy historykom Kościoła z Litwy, jako że mają oni dostęp do tamtejszych archiwaliów i litewskojęzycznej literatury przedmiotu, sami natomiast ograniczymy się w niniejszym opracowaniu do podania tylko podstawowych informacji na ów temat.

Olshańskiemu, ordynariuszowi diecezji w Kamieńcu Podolskim, pod red. J. Wołczańskiego, Kraków – Kamieniec Podolski 2001, s. 189-197; tenże, *Linie sukcesji apostołskiej biskupów Pomorza Zachodniego w okresie po drugiej wojnie światowej (1945-2000)*, „Przegląd Zachodniopomorski” 16/45/ (2001) z. 3, s. 139-148; tenże, *Sakry biskupów Kościoła poznańskiego w XIX i XX stuleciu*, „Forum Naukowe. Prace Historyczno-Politologiczne”, R. VII z 2(15)/2002, s. 241-254; tenże, *Sukcesja apostołska pasterzy Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1821(1811)-1945*, „Przegląd Zachodniopomorski” 19/48/ (2004) z. 4, s. 35-43; tenże, *Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688-1915)*, „Studia Gneznensia” 18 (2004) [druk: 2005], s. 87-120 (dalsze opracowania w druku). Również: *«Genealogia biskupia» papieża Jana Pawła II*, wyd. [K.R. Prokop], „Przegląd Kalwaryjski” 5 (1998), s. 58-62; T. Glemma, *Udział ordynariusza chełmińskiego Piotra Kostki w konsekracjach biskupich*, wyd. K.R. Prokop, „Saeculum Christianum” 5 (1998) nr 1, s. 53-58. Zob. nadto: K. Dola, *Sukcesja apostołska w diecezji opolskiej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 5 (1975), s. 5-9; B. Kumor, *Z sukcesji święceń biskupich papieża Jana Pawła II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 22 (1979) nr 1-3, s. 147-150; H.J. Kaczmarski, *Sukcesja apostołska Zbigniewa Józefa Kraszewskiego i jego związki z sukcesją święceń biskupich papieża Jana Pawła II*, w: *Maria vincit. Dwudziestopięciolecie posługi pasterskiej księdza biskupa Zbigniewa Józefa Kraszewskiego*, Warszawa 1995, s. 75-80; H.J. Kaczmarski, *Sukcesja apostołska papieża od XVI wieku do czasów najnowszych*, „Saeculum Christianum” 6 (1999) nr 1, s. 229-244; tenże, *Biskupi polscy XX wieku. Wykaz chronologiczny biskupów polskich żyjących w dwudziestym stuleciu oraz wykaz miejsc ich święceń biskupich wraz z nazwiskami konsekratorów głównych*, „Saeculum Christianum” 7 (2000) z. 1, s. 251-259; R.T. Prinke, *Drzewa dziedzictwa. Od archaicznej metafory do struktury informacyjnej (na marginesie zainteresowań badawczych prof. Jerzego Wisłockiego)*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 25 (2001), s. 39-49; M. Różański, *Sukcesja apostołska biskupów łódzkiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 11-12 (2002-2003), s. 169-175; K. Dola, *Linia sukcesji apostołskiej księdza biskupa Pawła Stobrawy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 58 (2003) nr 6, s. 255-258.

***

U progu XIX stulecia diecezja wileńska, od reorganizacji z roku 1798 wchodząca w skład młodej metropolii mohylowskiej i posiadająca od tamtego czasu nowe granice³, rządzona była przez Jana Nepomucena Kossakowskiego (bezpośredniego następcę niefortunnego biskupa Ignacego Jakuba Massalskiego)⁴. W posłudze pasterskiej wspomagali go aż czterej sufragani, mianowicie wileński Dawid Zygmunt Pilchowski, trocki Jerzy Antoni Połubiński, kurlandzki Adam Kossakowski i brzeski Adam Kłokocki, obok których nadto rezydował w Wilnie niegdysiejszy sufragan żmudzki Michał Chomiński. Wszyscy wyliczeni tu hierarchowie święcenia biskupie otrzymali jeszcze w ostatniej dekadzie XVIII w. (M. Chomiński nawet wcześniej), stąd nie obejmujemy ich obecną analizą, w której zamierzamy skupić się na osobach pasterzy Kościoła wileńskiego konsekrowanych już w wieku XIX oraz kolejnym. Jako pierwszy z owego grona zmarł w r. 1801 (7 VIII st.st./19 VIII n.st.* w Rukojniach) J.A. Połubiński⁵, którego następcą na

---

³ Szerzej na ten temat pisał B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (1966-1939)*, Lublin 1969-1972 [osobne odbicie z: „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 18 (1969) – 23 (1971)], s. 194-197; tenże, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 16-19. Zob. nadto: S. Litak, *Stosunki kościelne na ziemiach litewsko-ruskich w latach 1772-1815*, w: *Ziemie północne Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w dobie rozbiorowej 1772-1815*, pod red. M. Biskupa, Warszawa – Toruń 1996, s. 67-80.

⁴ Temu ostatniemu poświęcił osobną monografię T. Kasabuła, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998.

* Skróty „st.st.” i „n.st.” oznaczają – odpowiednio – „starego stylu” (tj. według używanego pod zaborem rosyjskim kalendarza juliańskiego) i „nowego stylu” (czyli według kalendarza gregoriańskiego). W ciągu XIX stulecia, począwszy jeszcze od 1 III 1800, różnica między obydwoma stylami wynosiła 12 dni, natomiast od 1 III 1900 – 13 dni (zob. np.: I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, Warszawa 2003, s. 16-17).

⁵ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, t. 1, Wilno 1908, s. 327 (nr 3); t. 3 – *Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*, Wilno 1916, s. 411-412; tenże, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912, s. 89. Zob. także: *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lithuaniae*, t. 1 – *Dioecesis Vilnensis et Samogitiae*, ed. P. Rabikauskas, Romae 1971, s. 16; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża” 5-6 (1987-1988), s. 32; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, kol. 355 (gdzie data dzienna zgonu: 4 VIII 1801); V. Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius 2002, s. 842. Na marginesie wspomnieć można, jako że brak o tym informacji w literaturze przedmiotu, iż Jerzy A. Połu-

sufraganii trockiej został dotychczasowy kanonik kapituły wileńskiej (zarażem scholastyk żmudzki) i członek (asesor) Rzymsko-Katolickiego Kolegium Duchownego w Sankt Petersburgu Ignacy Houwalt (Houwald, Howald), desygnowany na ową funkcję przez cesarza rosyjskiego 25 VIII 1802⁶. Od tamtego momentu minęły wszakże pełne dwa lata, nim – po uprzednim przeprowadzeniu (w r. 1803) stosownego procesu informacyjnego – I. Houwalt prekonizowany został 20 VIII 1804 biskupem tytularnym Aradus przez papieża Piusa VII⁷. Tymczasem przez kolejne trzy lata nominat na sufraganię trocką, o którym zresztą ówczesny wysłannik Stolicy Apostolskiej na dwór rosyjski, arcybiskup Tomasz Arezzo, nie miał najlepszej opinii, w swej relacji z r. 1807 wprost stwierdzając, iż promocję na biskupstwo zawdzięczał on protekcji ówczesnego metropolity mohylowskiego Stanisława Siestrzeńcewicza, do którego w kręgach Kurii Rzymskiej odnieszono się nie bez rezerwy⁸, nie przyjął z jakichś względów sakry. W takich też okolicznościach zaskoczyła Ignacego Houwalta – właśnie w roku 1807, dnia 5 V st.st./17 V n.st – śmierć⁹. Nie otrzymawszy święceń biskupich, tym

---

biński święcenia kapłańskie otrzymał 8 VI 1760 w katedrze w Wilnie z rąk ówczesnego sufragana białoruskiego Tomasza Ignacego Zienkowicza (Archivio Segreto Vaticano w Rzymie [dalej cyt.: ASV], Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 200, k. 159^{bisv}.-160 r.).

⁶ Datę 25 VIII 1802 podaje w swej relacji z r. 1807 dla Stolicy Apostolskiej wysłannik papieski na dwór rosyjski z lat 1802-1806 Tomasz Arezzo, arcybiskup tytularny Seleucji, wskazując zarazem na cesarza Pawła, jako tego, który stosownej desygnacji dokonał. Władca ów zmarł wszakże jeszcze 23/24 III 1801, a zatem musi chodzić o jego następcę – Aleksandra I. – M.J. Rouët de Journel, *Nonciatures de Russie d'après les documents*, t. 4 – *Nonciature d'Arezzo 1802-1806 (seconde partie: 1804-1806)*, Rome 1927, s. 438; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 217.

⁷ M.J. Rouët de Journel, *Nonciatures de Russie...*, dz. cyt., t. 4, s. 438; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 217.: *ne fu dalla S. Sede commesso il solito processo in forma, venne quindi preconizzato nel concistorio tenuto in Agosto 1804 e spedite le rispettive bolle, che per le circostanze rimangono tuttora senza esecuzione*. Także: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 207, k. 101r-112v; *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi* [dalej cyt.: HC], t. 7 (1800-1846), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1968, s. 85.

⁸ Zob.: M.J. Rouët de Journel, *Nonciatures de Russie...*, dz. cyt., t. 4, s. 438; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 217: *Il suffraganeo eletto è un uomo leggero, dedito a' negozi secolareschi, avido del denaro, che poi dissipa con facilità sopra una carta da giuoco, d'ingegno poco elevato, meno istruito e piuttosto intrigante. Ha egli insomma meritato la protezione dell'arcivescovo di Mohilovia, dal quale può ripetere la sua promozione per essere uno de' suoi satelliti ed averne favorite le di lui ingiustizie nel Collegio Ecclesiastico, ove era assessore in qualità di canonico deputato del capitolo di Vilna*.

⁹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 418. Por.: *tenże, Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 89 (gdzie błędnie podany rok śmierci: 1803); *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., dz. cyt., t. 1, s. 16; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*,

samym nie został on włączony do sukcesji apostolskiej katolickiego episkopatu, stąd nie będzie brany pod uwagę w dalszej analizie.

Jeszcze za życia I. Houwalta zmarł sufragan wileński Dawid Zygmunt Pilchowski – 23 XI st.st./5 [4?] XII n.st. 1803, którego o zaledwie kilka miesięcy poprzedził w drodze do Wieczności wspomniany tu już były sufragan żmudzki, związany z Wilnem biskup tytularny Eleusy Michał Chomiński (16 VII 1803)¹⁰. Jak pisze w swojej relacji z roku 1807 o stanie diecezji wileńskiej cytowany tu wcześniej nuncjusz T. Arezzo, „dopo la morte di Monsignor Davide Pylkowski [sic], suffraganeo di questa cattedrale, venne dall'imperatore proposito a rimpiazzarlo il canonico Nicodemo principe Puzyna. Le informazioni prese su di lui lo rendono ben degno di una tale dignità per le sue ecclesiastiche qualità e per la maniera lodevole con cui ha amministrato la diocesi di Vilna in tempo della lunga assenza di Monsignor Kossakowski. Il principe Czartoriski, che allora suppliva le veci del gran cancelliere col titolo di ministro aggiunto, mostrò il massimo impegno per la sollecita istallazione di questo soggetto. Pretese egli ad ogni conto che da me si delegassero subito all'arcivescovo di Mohilovia [mowa o S. Siostrzeńcewiczu – przyp. KRP] le necessarie facultà per formarne il solito processo, e non volendo attendere per lungo tempo le risposte di Roma e il consueto decreto della S. Congregazione Concistoriale, mi fece intendere che, in caso di renuenze di tali facultà per parte mia, sarebbesi incaricato l'arcivescovo [Siostrzeńcewicz] alla formazione del processo. Mi riuscì a stento di evitare il colpo preparato dall'arcivescovo, che aveva insinuato al ministero codesta stranissima idea. Presi dunque tempo e scrissi in Roma per la sollicita

---

dz. cyt., s. 32; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 153; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 842 (w czterech ostatnich publikacjach w ogóle brak daty zgonu). Nadto: S. Szantyr, *Zbiór wiadomości o Kościele i religii katolickiej w Cesarstwie Rosyjskim a szczególnie w prowincjach od Polski przyłączonych od czasu pierwszego rozbioru aż do końca panowania Aleksandra I i początków panowania Mikołaja I, zebrany z pism urzędowych, dokumentów i własnego widzenia*, t. 1, Poznań 1843, s. 176, 199; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła...*, dz. cyt., s. 233.

¹⁰ M.in.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 324 (nr 22); t. 3, s. 416; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 82, 97; J. Fijałek, X. Dawid Pilchowski. Szkic bio-bibliograficzny, „Kwartalnik Teologiczny Wileński” 1-2 (1923-1924), s. 4; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 15 (także s. 231); E. Aleksandrowicz, *Pilchowski (Pilichowski) Dawid Zygmunt herbu Rogala (1735-1803), jezuita, profesor Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego, tłumacz, pisarz, edytor, biskup koadiutor [sic!] wileński*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej cyt.: PSB], t. 26, Wrocław 1981, s. 248-251; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 32; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 51, 345; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 803; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 654. Także: L. Grzebień, *Słownik jezuitów polskich 1564-1990*, t. 8, Kraków 1993 (maszynopis powielony), s. 187; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 508.

transmissione del decreto concistoriale, ch'essendo stato quindi inserito in un mio istromento esecutivo, comunicai all'arcivescovo la facoltà d'istruire in forma il processo del detto suffraganeo. Soppragiate intanto le fatali circostanze politiche, che produssero la mia partenza da Pietroburgo, il processo non mi è stato mai comunicato dall'arcivescovo e l'affare rimane tuttora sospeso"¹¹. Ostatecznie dopiero w roku 1814 sfinalizowana została sprawa wyniesienia dotychczasowego infulata gieranońskiego Nikodema Puzyny, długoletniego oficjała i wikariusza generalnego w Wilnie, do godności biskupiej i potwierdzenia go przez Stolicę Apostolską na sufraganii wileńskiej. Nastąpiło to 26 IX 1814, w którym to dniu papież Pius VII prekonizował Puzynę tytulariuszem Satali¹². Tego samego dnia obsadzona została również sama stolica biskupia w Wilnie, wakująca już piąty rok, tj. od momentu śmierci ordynariusza Jana Nepomucena Kossakowskiego (zmarł 26 VIII 1808), na którą prekonizację uzyskał wówczas dotychczasowy koadiutor łucki i żytomierski Hieronim Strojnowski – w latach 1799-1806 rektor tutejszego uniwersytetu¹³, później zaś – z woli dworu rosyjskiego – administrator wakującej diecezji¹⁴. Jako że w roku 1808, na kilka miesięcy przed J.N. Kossakowskim, zmarł również sufragan brzeski Adam Kłokocki (18 III tr.), skonstatować można, iż w tym burzliwym pod względem politycznym okresie wojen napoleońskich dokonała się generalna wymiana pokoleniowa w gronie wileńskiego episkopatu, kiedy to hierarchów włączonych do grona następców Apostołów jeszcze w XVIII w. zastąpili młodszy duchowni (inna rzecz, że w r. 1814 H. Strojnowski liczył sobie już 62 lata, podczas gdy N. Puzyna był od niego młodszy tylko o rok). Ze „starej daty” biskupów pozostał tylko Adam Kossakowski (skądinąd jednak, gdy chodzi o wiek, dwaj wyżej wspomniani duchowni byli o kilka lat od niego starsi), sufragan kurlandzki (kuroński), prekonizowany tytulariuszem Limyry jeszcze 1 VI 1795 (konsekrowany wszakże dopiero w r. 1798). Do tego grona dołączył w roku 1815 ponadto Tadeusz Kundzicz (również kanonik katedralny, a zarazem oficjał generalny), ustanowiony – w miejsce przedwcześnie zmarłego nominata I. Houwalta – sufraganem trockim. Choć jego

¹¹ M.J. Rouët de Journel, *Nonciatures de Russie...*, dz. cyt., t. 4, s. 438; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 217.

¹² HC, t. 7, s. 336; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 15; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 367-368; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 858-859. Także: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 210, k. 314r-323v. Warto odnotować w tym miejscu, iż poprzednim biskupem tytularnym Satali był (w latach 1809-1813) Ignacy Bardziński, zmarły 15 XII 1813 sufragan gnieźnieński.

¹³ Zob. zwłaszcza: J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*, t. 3, Kraków 1899-1900, s. 47-57.

¹⁴ Zob. m.in.: W. Przytałowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 3, Sankt Petersburg 1860, s. 250-251; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 420-429.

proces na biskupstwo przeprowadzony został jeszcze w r. 1813, dopiero jednak 10 VII 1815 uzyskał prekonizację na tytulariusza Anastasiopolis¹⁵. Znamienna rzecz, iż spośród tychże czterech hierarchów tylko dwaj wywodzili się z szeregów kleru diecezjalnego (A. Kossakowski i N. Puzyna), podczas gdy H. Strojnowski był eks-pijarem, natomiast T. Kundzicz – eks-jezuita.

Wobec uzyskania papieskiej prekonizacji zarówno przez Nikodema Puzynę, jak i Tadeusza Kundzicza, należało oczekiwać rychłej konsekracji w Wilnie aż dwóch nowych biskupów. Na przeszkodzie do wyznaczenia bliskiego terminu dla tej podniosłej ceremonii stanęły wszakże z jednej strony burzliwe wydarzenia, jakie rozgrywały się na ogarniętym wojną kontynencie (mowa wszak o przełomowym roku 1815), z drugiej zaś wewnętrzne problemy w samej diecezji wileńskiej. Ze względu właśnie na toczące się działania wojenne wprawd długo nie nadchodziły z Wiecznego Miasta bulle prekonizacyjne dla H. Strojnowskiego, potwierdzające jego translację z koadiutorii łucko-żytomierskiej na tutejszą stolicę biskupią, której w tej sytuacji nie mógł on kanonicznie objąć, to zaś stanowiło poniekąd przeszkodę dla dopełnienia aktu święceń biskupich sufragana (póki co N. Puzyny, bowiem T. Kundzicz został prekonizowany w bez mała dziesięć miesięcy po nim). Kiedy wreszcie oczekiwane dokumenty nadeszły do Wilna latem 1815 r., przystąpiono w dawnej stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego do przygotowań do uroczystego ingresu nowego pasterza, pośród których jednak ów nieoczekiwanie zmarł 5 VIII st.st./17 [15?] VIII n.st. 1815 w podwileńskim folwarku Elnokompie¹⁶.

---

¹⁵ ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 211, k. 37r-50v; HC, t. 7, s. 73; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 235. Zob. nadto: J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, dz. cyt., t. 3, s. 236-237 (który to autor wskazuje, iż również T. Kundzicz miał się zaliczać do duchownych cieszących się protekcją metropolity S. Sierżeniewicza i jemu w jakiejś mierze zawdzięczać swój awans); L. Grzebień, *Słownik jezuitów polskich...*, dz. cyt., t. 6, Kraków 1993 (maszynopis powielany), s. 121-122; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach...*, dz. cyt., s. 347.

¹⁶ „Dodatek do Gazety Kuriera Litewskiego” R. 1815 nr 63 (z 7 VIII st.st. 1815), s. 174. Także: J.G. Rudomina, *Żywoć Hieronima Strojnowskiego, rektora Cesarzowskiego Wileńskiego Uniwersytetu, biskupa wileńskiego*, Wilno 1839, s. 34; D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy. Poczet biskupów diecezjalnych i rządzących diecezją wileńską od ustanowienia jej aż do naszych czasów*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” n.s. 4 (1859), s. 136-137 (nr XXX); W. Przyałkowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., t. 3, s. 251; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 318 (nr 30); t. 3, s. 429-430; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 63; L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1939, s. 417-419; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 12; *Słownik polskich teologów katolickich* [dalej cyt.: SPTK], t. 4, Warszawa 1983, s. 215-217 (H.E. Wyczawski); T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 28-29 (nr 31); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 422; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1 – *Wileński słownik biograficzny*, pod red. H. Dubowika i L.J. Malinowskiego (Biblioteka

Ordynariuszem wileńskim Hieronim Strojnowski został już jako posiadający sakrę biskup, jego konsekracja (jako tytulariusza Lambaesis) odbyła się bowiem jeszcze 7 I st.st./19 I n.st. 1808 w kościele katedralnym w Łucku, kiedy to pełni kapłaństwa dostąpił on przez posługę pasterza tamtejszej diecezji, biskupa łuckiego i żytomierskiego Kaspra Kazimierza Cieciszowskiego, z którego rąk trzydzieści lat wcześniej otrzymał także święcenia prezbiteratu. Jako współkonsekratorzy wystąpili podczas tamtego aktu aż trzech biskupi, mianowicie miejscowi sufragani Jan Chryzostom Kaczkowski i Jan Kanty Bożydar Podhorodeński oraz greckokatolicki eparcha łucki Stefan Lewiński¹⁷. Zapewne też właśnie nowy pasterz Kościoła wileńskiego, gdyby nie jego przedwczesna śmierć, udzieliłby obecnie święceń biskupich z kolei Nikodemowi Puzynie i Tadeuszowi Kundziczowi. Po zgonie H. Strojnowskiego jedynym posiadającym sakrę biskupią w rozległej diecezji wileńskiej pozostał sufragan kurlandzki Adam Kossakowski, który – jak zauważa W. Przyałgowski – „sam jeden w Wilnie biskupem będąc, bierzmował, konsekrował kościoły, wyświęcał kapłanów, celebrował”¹⁸ (wcześniej jeszcze czynny był tu nadto biskup tytularny Tamasus Walenty Wołczacki z zakonu dominikanów – za dyspensą kanonik katedralny wileński, ów jednak zmarł na jesieni 1810 r.)¹⁹. Jemu też, wobec przedłużającego się

Wileńskich Rozmaitości, ser. B, t. 37), Bydgoszcz 2002, s. 389; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 789-790; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 654.

¹⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 210, k. 451v, 452v, 456r-v; HC, t. 7, s. 244 (zob. również s. 229 i 397). Także: J.G. Rudomina, *Żywoć Hieronima Strojnowskiego...*, dz. cyt., s. 31-32; W. Przyałgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., s. 250; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, dz. cyt., t. 3, s. 55. Zob. nadto: *Kazanie na uroczystość konsekracji J.W. Hieronima Strojnowskiego, biskupa lamberytańskiego, koadiutora łuckiego i żytomierskiego, prałata wileńskiego, kawalera orderów etc., w asystencji biskupów diecezjalnego łuckiego J.W. Stefana Lewińskiego oraz kariopolitańskiego Jana Chryzostoma Kaczkowskiego i polemańskiego Jana Kantego Podhorodeńskiego, kawalerów orderów etc., sufragana tutejszej diecezji, dopełnionej w niedzielę drugą po Trzech Królach przez J.W. X. Kaspra Cieciszewskiego, biskupa łuckiego i żytomierskiego, miana przez Michała Skierniewskiego w Łucku, 1808, d. 19 Januarii*, b.m. b.d. Por.: D. Błażejowskyj, *Hierarchy of the Kyivan Church (861-1990)*, Rome 1990, s. 255, 265; tenże, *Єпархія Київської Церкві (861-1996)*, Львів 1996, s. 255, 265 (autor ten utrzymuje, iż S. Lewiński, współkonsekrator H. Strojnowskiego, zmarł jeszcze w roku 1807, co jest wszakże niemożliwe, skoro rzeczona sakra miała miejsce w styczniu 1808 r.).

¹⁸ W. Przyałgowski, *Żywoty biskupów...*, dz. cyt., t. 3, s. 222 przyp. 218. Z kolei J. Kurczewski wskazuje na niedostępną nam, w jego zaś czasach przechowywaną w Archiwum Konsystorskim w Wilnie, księgę czynności pontyfikalnych tego biskupa, która nosić miała tytuł „Elenchus laborum episcopi Adam Kossakowski”. – J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 91, przyp. 2.

¹⁹ Zob.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 423; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 97; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 803-804. Ówże biskup z Zakonu Kaznodziejskiego, o czym brak informacji we wskazanych publikacjach, sakrę

wakatu, przyszło udzielić sakry obu nominatom na sufraganie wileńską i trocką, co miało miejsce na wiosnę 1817 r. (w literaturze przedmiotu podawane są w tej materii różne błędne daty – od roku 1815 poczynając). Jako pierwszy pełni kapłaństwa dostąpił wprawdzie młodszy wiekiem, ale za to wcześniej prekonizowany Nikodem Puzyna, po śmierci H. Strojnowskiego obrany administratorem diecezji przez kapitułę katedralną i zarazem rekomendowany przez nią na godność ordynariusza (później administrację przejął metropolita S. Sistrzeńcewicz)²⁰. Konsekracja tegoż potomka jednego z najślawniejszych rodów litewskich odbyła się w świątyni katedralnej w Wilnie 3 V st.st./15 V n.st. 1817, przy czym jako główny konsekrator wystąpił wówczas – jak już wspomniano – tytulariusz Limiry Adam Kossakowski, natomiast współkonsekratorami byli: biskup tytularny Adramyttium i sufragan żmudzki Szymon Giedroyc oraz reprezentujący obrządek greckokatolicki biskup (tytularny) Orszy i sufragan wileński unickiego metropolity halickiego Adrian Hołownia²¹. W trzy dni później, tj. 6 V st.st./18 V n.st. 1817, w katedrze wileńskiej odbyła się kolejna konsekracja, mianowicie nowego sufragana łuckiego i żytomierskiego Macieja Pawła Możdżeniewskiego (tytulariuszem Akki prekonizowany na tym samym konsystorzu, co T. Kundzicz – 10 VII 1815), który pełni kapłaństwa dostąpił również przez posługę biskupa Adama Kossakowskiego²². Wreszcie po kolejnych czterech dniach, a więc w tydzień po sakrze N. Puzyny, do grona następców Apostołów włączony został 10 V st.st./22 V n.st. 1817 nominat sufragan trocki Tadeusz Kundzicz, wyświęcony na biskupa (w kościele katedralnym w Wilnie) także przez Adama Kossakowskiego, u boku którego wystąpili najwyraźniej ci sami współkonsekratorzy, co poprzednio, choć – nie znając tekstu oficjalnego świadectwa święceń biskupich (tzw. *testimonium consecrationis*) tego hierarchy – trudno wykluczyć, czy na współkonsekratorów nie zaproszono również nowo wyświęconych Nikodema Puzyne

---

otrzymał 21 VIII 1774 w kościele dominikanów w Warszawie z rąk nuncjusza apostolskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów Giuseppe Garampiego, arcybiskupa tytularnego Bejrutu, u boku którego współkonsekratorami byli ordynariusze: chełmski Antoni Onufry Okęcki i smoleński Gabriel Wodzyński *vel* Wodziński („Gazeta Warszawska” R. 1774 nr 68 (z 24 VIII 1774), s. [2]).

²⁰ D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, dz. cyt., s. 137 (nr XXXI); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 430 nn; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 82-83; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 805-806.

²¹ „Kurier Litewski” R. 1817 nr 38 (z 11 V st.st. 1817), s. [1]. Por.: HC, t. 7, s. 336 (gdzie data: 24 VI st.st.). Tak samo: P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 368. Zob. nadto: D. Błażejowski, *Hierarchy of the Kyivan Church...*, dz. cyt., s. 257, 294, 307; tenże, *Iepapxia Київської Церкви...*, dz. cyt., s. 257, 294, 307 (odnośnie do osoby biskupa A. Hołowni).

²² „Kurier Litewski” R. 1817 nr 38 (z 11 V st.st. 1817), s. [1]. Por.: HC, t. 7, s. 57 (gdzie data: 5 V st.st.; u P. Niteckiego, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 301, data 17 V).

i Macieja Pawła Możdzeniewskiego²³. Tym samym grono władnych spełniać w diecezji wileńskiej posługi pontyfikalne hierarchów powiększyło się do trzech osób. Sytuacja taka nie trwała długo, zaledwie bowiem 22 X st.st./3 XI n.st. 1819 zmarł w Milach najstarszy wiekiem z tychże biskupów, 66-letni Nikodem Puzyna, który tym samym nie doczekał się spodziewanej nominacji na ordynariusza *loci*²⁴.

Od chwili śmierci w roku 1815 Hieronima Strojnowskiego stolica biskupia w Wilnie, wobec określonej polityki władz carskich, a początkowo i niejednoznacznej postawy metropolity S. Sierstrzeńciewicza, na obsadzenie czekać musiała długich 25 lat, a więc całe ćwierć wieku. W tych okolicznościach momentu prekonizacji nowego biskupa wileńskiego nie dożył nie tylko Nikodem Puzyna, ale również starszy od niego o sześć lat Tadeusz Kundzicz, który zmarł 15 I st.st./27 I n.st. 1829, jak i najmłodszy w tym gronie wiekiem, lecz najstarszy pomiędzy nimi sakrą sufragana kurlandzki Adam Kossakowski, zmarły 4 V st.st./16 V n.st. 1828 (wyprzedził zatem poprzedniego w drodze do Wieczności o zaledwie kilka miesięcy)²⁵. Tym samym diecezja wileńska, w której na przelomie XVIII i XIX w. pracowało tak liczne grono biskupów, obecnie ostała się bez jakiegokolwiek, pozostając tymczasem pod zwierzchnictwem posuniętego już w latach (w r. 1830 miał 85 lat) i do tego ociemniałego metropolity mohylowskiego Kaspra Kazimierza Cieciszowskiego (niegdyś konsekratora H. Strojnowskiego). Ów, nim w kwietniu 1831 r. zmarł, zdołał doprowadzić jeszcze do ustanowienia przynajmniej jednego (w miejsce niedawno jeszcze pięciu) sufragana dla Kościoła wileńskiego. Początkowo desygnowanych było wprawdzie dwóch kandydatów na sufraganie – Andrzej Benedykt Kłagiewicz i Wincenty Łabuński,

²³ „Kurier Litewski” R. 1817 nr 38 (z 11 V st.st. 1817), s. [1]. Por.: HC, t. 7, s. 73 (gdzie data sakry: 8 V st.st.) Z kolei P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 235, w tym przypadku nie podaje jakiegokolwiek daty.

²⁴ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 324 (nr 24); t. 3, s. 439; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 367; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 312; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 858-859; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 654.

²⁵ M.in.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 327 (nr 5), 328 (nr 1); t. 3, s. 456; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 89, 91; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, dz. cyt., t. 3, s. 236; L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny...*, dz. cyt., s. 237; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 16-17; L. Żytkowicz, *Kundzicz Tadeusz (1747-1820), profesor Szkoły Głównej Litewskiej, biskup sufragan trocki*, w: PSB, t. 16, Wrocław 1971, s. 185-186; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 216 (gdzie przy A. Kossakowskim błędna data roczna zgonu: 1838), 235; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 169, 191; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 842-843, 845. Por.: W. Przyalgowski, *Żywoty biskupów wileńskich...*, dz. cyt., t. 3, s. 222, przyp. 218. Nadmienmy, iż z kolei biskup T. Kundzicz był głównym konsekratorem sufragana mohylowskiego (a później ordynariusza mińskiego) Mateusza Lipskiego (1824) oraz koadiutora żmudzkiego Ignacego Giedroycia (1826).

który to drugi już wcześniej zresztą wysuwany był na funkcję biskupa pomocniczego do diecezji żytomierskiej, nim jednak udało się przeprowadzić sprawę jego nominacji, nieoczekiwanie dosięgła go śmierć (25 VI 1831)²⁶. Ostatecznie tedy tylko A.B. Kłągiewicz uzyskał – po uprzedniej nominacji ze strony dworu rosyjskiego – zatwierdzenie papieskie i 15 III 1830 prekonizowany został biskupem tytularnym Chrysopolis. Jego konsekracja, jako sufragana wileńskiego, odbyła się 31 VIII st.st./12 IX n.st. 1830 w katedrze w Łucku, gdzie 22 lata wcześniej pełni kapłaństwa dostąpił również Hieronim Strojnowski. Jako główny szafarz wystąpił wtenczas koadiutor łucki i żytomierski Michał Piwnicki, natomiast w charakterze współkonsekratorów – Jan Kanty Bożydar Podhorodeński (już niegdyś był on współkonsekratorem H. Strojnowskiego), sufragan łucki, oraz Cyryl Sierociński (Syrotyński), grekokatolicki eparcha piński²⁷.

Posługę biskupa pomocniczego w diecezji wileńskiej, którą zarazem zarządzał jako administrator, Andrzej Benedykt Kłągiewicz sprawował przez lat dziesięć (1830-1840, przy czym administrację objął jeszcze w r. 1828). Ostatecznie 14 XII 1840 r. papież Grzegorz XVI (po procesie informacyjnym przeprowadzonym właśnie przez biskupa łuckiego i żytomierskiego Michała Piwnickiego) dokonał jego translacji na wakującą od ćwierć wieku stolicę biskupią w Wilnie, tym samym powierzając mu rządy ordynariuszowskie w lokalnym Kościele. Dnia 17 VI st.st./29 VI n.st. 1841 odbył się uroczysty ingres nowego pasterza do katedry wileńskiej (pierwsza tego rodzaju ceremonia w dawnej stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego w ciągu XIX stule-

---

²⁶ Zob.: *Monumenta ecclesiastica Petropolitana*, t. 3, ed. M. Godlewski, Petropoli 1909, s. 55-56 (nr VIII); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, wg indeksu (zwl. s. 434, 443-444, 457-458); tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 67. Adam Stanisław Krasiński, późniejszy ordynariusz wileński, wspomina natomiast o innym ówczesnym kandydacie na biskupstwo – z przeznaczeniem do posługi właśnie w diecezji wileńskiej, mianowicie kanoniku kamienieckim Antonim Lochmanie (Lochman de Mültz), któremu jednak przyszło ustąpić miejsca właśnie A.B. Kłągiewiczowi. Wzmiankując znów o prałacie W. Łabuńskim nie nadmienia on ani słowem o jego niedosłej godności biskupiej. – *Wspomnienia biskupa Adama Stanisława Krasińskiego*, Kraków 1900, s. 69-72.

²⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 19, k. 148r-v; tamże, Processus Consistoriales, vol. 242, k. 705r, 716r-v; HC, t. 7, s. 150 (zob. również s. 397). Także: D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, dz. cyt., s. 137 (nr XXXII); T. Dobszewicz, *Wspomnienia z czasów, które przeżyłem*, Kraków 1883, s. 116; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 318 (nr 31); *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 66. Nadto: D. Błażejowskyj, *Hierarchy of the Kyivan Church...*, dz. cyt., s. 258, 267, 308; tenże, *Ієрархія Київської Церкву...*, dz. cyt., s. 258, 267, 308 (odnośnie do osoby biskupa C. Sierocińskiego). Akta procesu informacyjnego A.B. Kłągiewicza na biskupstwo (z r. 1828): ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 229, k. 99r-166v (gdzie m.in. informacja, iż na kapłana został on wyświęcony 18 V 1799 przez sufragana wileńskiego Dawida Zygmunta Pilchowskiego – tamże, k. 119r). Zob. nadto: *Monumenta ecclesiastica Petropolitana*, t. 5, ed. M. Godlewski, Petropoli 1913, s. 56-61.

cia), który to moment zdawał się otwierać nowy rozdział w dziejach pierwszego na Litwie biskupstwa²⁸. Nieoczekiwanie jednak po niespełna pół roku, 27 XII 1841 st.st./8 I 1843 n.st., A.B. Kłagiewicz zmarł – w wieku 75 lat²⁹. Szczęśliwie diecezja wileńska nie znalazła się w tym momencie po raz wtóry w sytuacji, iż nie było w niej jakiegokolwiek władnego spełniać funkcje pontyfikalne biskupa. Tegoż samego dnia 17 XII 1840, w którym Kłagiewicz uzyskał translację na stolicę biskupią w Wilnie, prekonizację otrzymali desygnowani już wcześniej na sufraganów w rozległej diecezji wileńskiej Jan Kajetan Cywiński, niegdyś kapłan Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo, i Kazimierz Dmochowski (obaj członkowie kapituły katedralnej wileńskiej, w której zajmowali prałatury – odpowiednio – dziekana i prepozyta), przy czym pierwszemu z nich przypadła w udziale sufraganeria trocka, zaś drugiemu – kurlandzka (kurońska). Tym razem nie zwlekano też z konsekracją nowych członków episkopatu, przy czym po święcenia biskupie przyszło im wyruszyć do stolicy Cesarstwa Rosyjskiego – Sankt Petersburga. Z jednej strony zaważyła na tym określona polityka kościelna władz państwowych rozległego Imperium Romanowów³⁰,

²⁸ Przed ingresem A.B. Kłagiewicz wykonał (17 VI st.st./29 VI n.st. 1840) wymaganą przysięgę na wierność Stolicy Apostolskiej – na ręce administratora diecezji żmudzkiej Szymona Michała Giedroycia (Gedroycia), biskupa tytularnego Adramyttium. – ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 21, k. 425r-427v.

²⁹ M.in.: „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1 (1841), s. 604-607; D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, s. 137 (nr XXXII); T. Dobszewicz, *Wspomnienia...*, dz. cyt., passim (zwl. s. 94, 97-98, 116-117); [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego w Polsce rosyjskiej*, t. 2 – *Biskupstwo wileńskie*, Kraków 1889, s. 14-15 (nr 34); J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński...*, dz. cyt., t. 3, s. 221-225; *Biskupi nasi uwięzieni lub wygnani od roku 1767*, Kraków 1903, s. 10-11 (nr 5); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 318-319 (nr 31); t. 3, wg indeksu (zwl. s. 457, 483-484); tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 66-68; Z. Nagrodzki, *Rola duchowieństwa katolickiego w godzinie prób i cierpień na terenach Litwy i Białorusi (1863-1883)*, Wilno 1935, s. 138-140; L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny...*, dz. cyt., s. 201-202; J. Bieniarzówna, *Kłagiewicz Andrzej Benedykt (1767-1841), biskup wileński*, w: PSB, t. 13, Wrocław 1967-1968, s. 40-42; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 12, 17; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego...*, dz. cyt., s. 260; SPTK, t. 2, Warszawa 1982, s. 291-293 (F. Stopniak); T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29 (nr 32); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 205-206; *Encyklopedia katolicka* [dalej cyt.: EK], t. 9, Lublin 2002, kol. 185 (J. Popławski); *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 154; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 575-592; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 654.

³⁰ Zob. w tej materii odnoszący się do późniejszych o pół wieku realiów komentarz zamieszczony w poznańskim „Przeglądzie Kościelnym” (w związku z konsekracjami biskupimi z r. 1890): „Dlaczego w Rosji biskupów po ukazie zwołuje się na konsekrację, gdy po całym świecie biskup obiera sam sobie miejsce konsekracji? [Otóż] Rosja nie życzy sobie, aby życie katolickie w kraju obudzone zostało widokiem wspaniałych uroczystości kościelnych, iżby

z drugiej zaś stan zdrowia posuniętego już w latach pasterza diecezji wileńskiej, który zapewne nie czuł się nawet na siłach, by dopełnić aktu sakry dwóch hierarchów³¹. Zebrana na sesji w dniu 10 VIII 1841 wileńska kapituła katedralna, żegnając wówczas wyjeżdżającego ze stolicy Imperium dla przyjęcia święceń biskupich J.K. Cywińskiego, nie omieszkała wyrazić swego smutku z powodu, „że ten obrzęd nie w Wilnie się odbędzie”³².

Jako pierwszy z owej dwójki konsekrowany został (na biskupa tytularnego Meloe) Kazimierz Dmochowski. Obrzęd ów miał miejsce 29 VI st.st./11 VII n.st. 1841 w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sankt Petersburgu, a dopełnił jej ówczesny metropolita mohylowski Ignacy Ludwik Pawłowicz (zmarły w niespełna rok później) wspólnie z ordynariuszami: kujawsko-kaliskim Walentym Maciejem Tomaszewskim i sejneńskim Pawłem Straszynskim³³. Ze względu na bliskość dat sakry K. Dmochowskiego oraz ingressu A.B. Kłagiewicza w Wilnie, sufragan kurlandzki nie był obecny na tejsze uroczystości – odmiennie, aniżeli nominat J.K. Cywiński, który nawet przewodniczył wówczas liturgii Mszy św., zastępując w tym względzie słabego na zdrowiu ordynariusza³⁴. Jego znów konsekracja (jako biskupa tytularnego Dercus) odbyła się w tymże samym kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sankt Petersburgu 24 VIII st.st./5 IX n.st. 1841 r., a jako szafarz święceń także w tym przypadku wystąpił metropolita I.L. Pawłowski. W dostępnym nam materiale niestety brak natomiast informacji o osobach współkonsekratorów³⁵. Tym samym w momencie śmierci ordynariusza Kłagiewicza obaj jego sufragani byli już wyświęceni na biskupów.

---

lud prosty nabył przekonania, że wszelka władza – nawet kościelna – ma swoje źródło w Petersburgu. [Stąd też biskupi] muszą jechać do Babilonu nad Newą, [bo] tak car kazał i słuchać trzeba”. („Przegląd Kościelny” 12 (1890) cz. 1, s. 430).

³¹ Por.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 483 (tamże informacja, iż kiedy w czerwcu 1841 r., bezpośrednio przed ingresem, przedstawiciele kapituły katedralnej stawili się u biskupa A.B. Kłagiewicza w sprawie „jego przysięgi na statuty kapitulne, [ów] odpowiedział, iż dla słabości zdrowia [podkr. KRP] nie może przyjść do sali kapitulnej, by złożyć przysięgę”).

³² Jw., t. 3, s. 484.

³³ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 21, k. 215r-219v; tamże, Processus Consistoriales, vol. 250, k. 832r (także k. 885r, 888r); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 484; HC, t. 7, s. 265; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 77. Akta procesu informacyjnego, poprzedzającego prekonizację: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 242, k. 420r-453v (r. 1839) (skąd dowiadujemy się m.in., iż święcenia kapłańskie K. Dmochowski otrzymał 25 I 1803 w kościele parafialnym św. Jerzego w Wilnie z rąk sufragana kurlandzkiego Adama Kossakowskiego – tamże, k. 430r).

³⁴ „Pamiętnik Religijno-Moralny” 1 (1841), s. 605.

³⁵ *Nekrolog JW. JKs. Jana Cywińskiego, biskupa delkoneńskiego, sufragana trockiego, administratora diecezji wileńskiej*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 12 (1847), s. 134; L. Sienicki, *Opis historyczny rzymsko-katolickiego kościoła Świętej Katarzyny w St. Petersburgu*

Kolejny wakant w dziejach diecezji wileńskiej trwał siedem lat (1841-1848). Przez większość tego okresu administrował nią wspomniany tu już wielokrotnie Jan Kajetan Cywiński, sufragan trocki³⁶, który jednak 17 XI st.st./29 XI n.st. 1846 zmarł³⁷. Wówczas na funkcję wikariusza kapitulnego kanonicy wileńscy obrali bynajmniej nie drugiego z sufraganów, biskupa K. Dmochowskiego, lecz swego prałata-kantora Antoniego Fiałkowskiego (późniejszy – kolejno – sufragan kamieniecki i metropolita mohylowski), który jednak na mocy odgórnego zarządzenia władz rosyjskich musiał ustąpić miejsca Wacławowi Kazimierzowi Żylińskiemu, delegatowi tejże kapituły w Rzymsko-Katolickim Kolegium Duchownym w Sankt Petersburgu. On też właśnie otrzymał w półtora roku później – 3 VII 1848, prekonizację papieską na wakującą dotąd stolicę biskupią w Wilnie. Zarazem tego samego dnia dotychczasowy biskup pomocniczy, Kazimierz Dmochowski, uzyskał translację z tytularnego biskupstwa Meloe na arcybiskupstwo mohylowskie, na którym też pozostał już do śmierci (tj. do roku

---

od r. 1763 do 1872, Warszawa 1872 [reprint: Poznań 2002], s. XLIII; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 61; K.R. Prokop, *Polscy biskupi ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo*, w: *Facere veritatem in caritate. Księga jubileuszowa ku czci Księdza Biskupa Pawła Sochy CM w 70. rocznicę urodzin*, pod red. A. Brenka, Poznań 2005 [druk: 2004], s. 230. Akta jego procesu informacyjnego: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 242, k. 308r-339v (r. 1840) (gdzie m.in. świadectwa poszczególnych święceń, udzielonych J.K. Cywińskiemu przez biskupa tytularnego Tamassus Walentego Wołczackiego: subdiakoniat 19 IV 1795 w kościele parafialnym św. Jana w Wilnie, diakonat 24 V tr. *in ecclesia parochiali Suderviensi* [?], prezbiterat 5 VII tr. w tej samej świątyni – tamże, k. 326r). Z kolei odnośnie do dziejów świątyni, w której odbyły się obie wspomniane sakry (oraz kolejne, o których niżej), zob.: R. Hankowska, *Kościół św. Katarzyny Panny i Męczenniczki Aleksandryjskiej w Sankt-Petersburgu. Historia – architektura – wystrój wnętrza – problemy rekonstrukcji i konserwacji*, Warszawa 1997.

³⁶ Zob.: *List pasterski Jana Cywińskiego, biskupa delkoneńskiego, sufragana trockiego, administratora diecezji wileńskiej* [Wilno, 21 I 1842], „Pamiętnik Religijno-Moralny” 4 (1843), s. 555-564.

³⁷ *Nekrolog JW. JKs. Jana Cywińskiego...*, dz. cyt., s. 133; D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, dz. cyt., s. 68-69; T. Dobszewicz, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 118-119; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 327 (nr 6); t. 3, s. 488; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 68-69; C. Falkowski, *Cywiński Jan Kajetan herbu Puchata (1772-1846), sufragan trocki, administrator diecezji wileńskiej, filantrop*, w: PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 135-136; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 16; EK, t. 3, Lublin 1979, kol. 743 (A. Strąkowski); T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29, 33; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 61; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 55; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 843; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655; K.R. Prokop, *Polscy biskupi ze Zgromadzenia...*, dz. cyt., s. 230.

1851)³⁸. Wraz z jego przenosinami zabrakło w diecezji wileńskiej jakiegokolwiek sufragana, który to stan rzeczy utrzymać się miał przez całe cztery dziesięciolecia. Zresztą sama sufragania kurlandzka, zajmowana dotąd przez K. Dmochowskiego, przyporządkowana została wraz z rokiem 1848 do diecezji żmudzkiej, a to w związku z reorganizacją i zmianami granic biskupstw katolickich w Cesarstwie Rosyjskim po zawarciu konkordatu z 3 VIII 1847³⁹.

Podobnie jak przed kilku laty J.K. Cywiński i K. Dmochowski, także W.K. Żyliński wyruszył dla przyjęcia święceń biskupich do stołecznego Sankt Petersburga. Jego konsekracja odbyła się tamże w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w niedzielę 5 XII st.st./17 XII n.st. 1848, a jako udzielający sakry wystąpił właśnie nowy metropolita Kazimierz Dmochowski, który ledwie tydzień wcześniej (28 XI st.st./10 XII n.st.) otrzymał w murach tejże świątyni paliusz z rąk ordynariusza sandomierskiego Józefa Joachima Goldtmanna⁴⁰. Ów ostatni był też obecnie jednym ze współkonsekratorów pasterza diecezji wileńskiej, obok którego wystąpili wówczas w tym charakterze również ordynariusz łucki i żytomierski Kasper Borowski, koadiutor mohylewski Ignacy Hołowiński oraz sufragan płocki Antoni Melchior Fijałkowski (postać różna od wspomnianego tu powyżej

---

³⁸ M.in.: *List pasterski Kazimierza Dmochowskiego, z Bożej i Apostolskiej łaski arcybiskupa i metropolity rzymsko-katolickich kościołów w Imperium Rosyjskim* [...] [Sankt Petersburg, 30 XI 1848], „Pamiętnik Religijno-Moralny” 16 (1849), s. 164-176; T. Dobszewicz, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 163-164; *Wspomnienia biskupa...*, dz. cyt., s. 96-97; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 328; t. 3, 489-490; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 91; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie archidiecezji mohylowskiej*, Pińsk 1930, s. 49-57, 71-72; C. Falkowski, *Dmochowski Kazimierz Roch herbu Pobóg (1780-1851), arcybiskup mohylowski i metropolita kościołów rzymsko-katolickich w Cesarstwie Rosyjskim*, [w:] PSB, t. 5, Kraków 1939-1946, s. 208-210; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 17; t. 2, ed. P. Rabikauskas, Romae 1978, s. 370; EK, t. 3, kol. 1360-1361 (A. Petrani); B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego...*, dz. cyt., wg indeksu; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 33; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 77; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 845-846. W roku 1842 probostwo giedroyckie otrzymał po K. Dmochowskim A.S. Krasiński, późniejszy ordynariusz wileński. – *Wspomnienia biskupa...*, dz. cyt., s. 89. Nadto: „Pamiętnik Religijno-Moralny” 20 (1851), s. 278.

³⁹ B. Kumor, *Granice metropolii...*, dz. cyt., s. 196, 198; tenże, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego...*, dz. cyt., s. 258. Także: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 328; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 91.

⁴⁰ Zob.: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 23, k. 477r-479r. (przysięga K. Dmochowskiego na wierność Stolicy Apostolskiej, wykonana przed objęciem arcybiskupstwa mohylowskiego 28 XI 1848 st.st. w Sankt Petersburgu na ręce ordynariusza sandomierskiego Józefa Joachima Goldtmanna, z którego też rąk tego dnia otrzymał paliusz).

Antoniego Fiałkowskiego)⁴¹. Wkrótce później, 9 I st.st./21 I n.st. 1849 Waclaw Kazimierz Żyliński dokonał uroczystego objęcia powierzonej mu diecezji, której pasterzem miał być wszakże stosunkowo niedługo. Oto bowiem po śmierci w r. 1855 kolejnego metropolity mohylowskiego I. Hołowińskiego jemu właśnie przypadła tamtejsza stolica arcybiskupia, translację na którą uzyskał 18 IX 1856. Pierwotnie zresztą zabiegać miał nawet o połączenie w swym ręku rządów nad obydwoma tymi Kościołami partykularnymi, co ostatecznie urzeczywistniło się o tyle, iż faktycznie administrował on biskupstwem wileńskim jeszcze przez ponad dwa lata – na mocy wyboru dokonanego przez miejscową kapitułę katedralną – aż do momentu ustanowienia nowego pasterza⁴². Zmarł jako arcybiskup mohylowski w roku 1863 (w wieku 60 lat)⁴³.

Owym nowym biskupem wileńskim, na ręce którego Waclaw Kazimierz Żyliński zdał w progu roku 1859 władzę w diecezji, był eks-pijar Adam Stanisław Krasiński. Ordynariuszem wileńskim został on prekonizowany 27 IX 1858, lecz dopiero po kilku miesiącach dotarły doń stosowne dokumenty pa-

⁴¹ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 23, k. 128r-v; tamże, Processus Consistoriales, vol. 254, b.p.; HC, t. 8 (1846-1903), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1978, s. 591. Także: D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, dz. cyt., s. 138; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 490; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 70; A. Boudou, *Stolica Święta a Rosja. Stosunki dyplomatyczne między nimi w XIX stuleciu*, t. 2 – 1848-1883, Kraków 1930, s. 17; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 72 (z powołaniem na niedostępne nam archiwalia petersburskie); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 524. Akta procesu informacyjnego W.K. Żylińskiego na biskupstwo wileńskie: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 250, k. 1277r-1320v (r. 1848). Zob. nadto: tamże, Iuramenta, vol. 23, k. 772r-v. (przysięga W.K. Żylińskiego na wierność Stolicy Apostolskiej, wykonana 5 XII 1848 st.st. w Sankt Petersburgu na ręce metropolity mohylowskiego).

⁴² *Wspomnienia biskupa...*, dz. cyt., s. 99; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 500-504.

⁴³ M.in.: D. Jakubowicz, *Biskupi wileńscy...*, dz. cyt., s. 138; T. Dobszewicz, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 119, 167-168; [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 15 (nr 35); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 319 (nr 32); tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 69-70; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 69-78; L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny...*, dz. cyt., s. 526; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; t. 2, s. 371; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego...*, dz. cyt., wg indeksu; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29 (nr 33); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 523-524; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 449-450; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 595-603; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655. Zob. nadto: ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. 23, k. 529rv. (przysięga W.K. Żylińskiego na wierność Stolicy Apostolskiej, wykonana przed objęciem arcybiskupstwa mohylowskiego 9 XII 1848 st.st. na ręce ordynariusza łuckiego i zytomierskiego Kaspra Borowskiego).

pieskie. Wówczas też, 1 II st.st./13 II 1859, przyjął sakrę biskupią – wzorem poprzedników w petersburskim kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Zoczywistych względów obowiązków głównego konsekrateura podjął się w tym przypadku nowy metropolita mohylowski W.K. Żyliński, natomiast jako współkonsekrateurzy wystąpili sufragani: tyraspolski Wincenty Lipski i kamieniecki Antoni Fiałkowski – obaj wywodzący się z grona wileńskiej kapituły katedralnej⁴⁴. Ingres pasterza do katedry w Wilnie odbył się 26 IV st.st./8 V n.st. 1859, zapoczątkowując tym samym formalnie 24-letni pontyfikat w Kościele wileńskim A.S. Krasińskiego⁴⁵. W rzeczywistości jednak już w roku 1863, w związku z wydarzeniami powstania styczniowego, hierarcha ten został deportowany z diecezji przez władze carskie i zesłany do Wiatki. Dopiero w r. 1882 dane mu było odzyskać wolność, co jednak wiązało się z koniecznością opuszczenia granic Imperium Romanowów i zarazem ustąpienia z godności biskupa wileńskiego, czemu też stało się zadość. Zwolniony z dniem 15 III 1883 przez Stolicę Apostolską z dotychczasowych funkcji pasterskich i prekonizowany tytulariuszem Ebus, po wyjeździe z Rosji osiadł na stałe w Krakowie, gdzie poświęcił się w szczególności pracy naukowej, tam też zmarł 9 V 1891, znajdując wieczny spoczynek w grobie pijarów na Cmentarzu Rakowickim⁴⁶.

---

⁴⁴ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. [24] – Teczka 1859, b.p.; „Kurier Warszawski” R. 1859 nr 55 (z 15/27 II 1859), s. 277; „Pamiętnik Religijno-Moralny” n.s. 3 (1859), s. 451-453; 4 (1860), s. 632-633; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 503-504; HC, t. 8, s. 591; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 225. Akta procesu informacyjnego, poprzedzającego prekonizację: ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 256, k. 1r-72r (r. 1857). Nie od rzeczy będzie dodać w tym miejscu, iż zaraz w następnych dniach po otrzymaniu sakry A.S. Krasiński sam wystąpił jako współkonsekrateur biskupów – sufraganów: mohylowskiego Józefa Maksymiliana Staniewskiego oraz żmudzkiego (telszewskiego) Aleksandra Kazimierza Bereśniewicza.

⁴⁵ Zob.: *List pasterski Adama Stanisława Krasińskiego, z Bożego miłosierdzia i łaski Świętej Stolicy Apostolskiej biskupa wileńskiego, [...] z powodu instalacji na biskupstwo wileńskie* [Wilno, 26 IV 1859], Wilno 1859 (egzemplarz tego druku okolicznościowego, znajdujący się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie – pod sygnaturą 44884 II, opatrzonej jest własnoręczną dedykacją biskupa o treści: „Najzaczniejszemu Profesorowi Muchlinskiemu na znak szacunku i przyjaznych uczuć. A.S. Krasiński”). Toż również w: „Pamiętnik Religijno-Moralny” 4 (1860), s. 5-37.

⁴⁶ [A. Ważyński], *Litwa pod względem prześladowania w niej rzymsko-katolickiego Kościoła, szczególnie w diecezji wileńskiej, od roku 1863 do 1872*, Poznań 1872, passim; [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 15-19 (nr 36), 34; „Tygodnik Katolicki” 1 (1891) nr 20 (z 15 V 1891), s. 160; *Biskupi nasi uwięzieni lub wygnani...*, dz. cyt., s. 18-19 (nr 9); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 319 (nr 33); t. 3, s. 503-522; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 70-72; A. Laskowski, *Biskup Krasiński na wygnaniu*, Wilno 1922; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich*,

Równocześnie z przyjęciem przez Stolicę Apostolską rezygnacji A.S. Krasieńskiego z biskupstwa wileńskiego, prekonizację na pasterza tejże diecezji uzyskał 42-letni rektor Seminarium Duchownego w Sankt Petersburgu i zarazem profesor tamtejszej Akademii Duchownej Karol Hryniewiecki, prałat – scholastyk kapituły metropolitalnej mohylowskiej. Zarówno ze względu na ogólnie przyjętą już od dłuższego czasu praktykę w tym względzie, jak i szczególne związki nominata ze stolicą państwa carów, jego konsekracja odbyła się właśnie tam – zwyczajowo w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej. Świeceń biskupich K. Hryniewieckiemu nie udzielił wszakże jego własny metropolita, tj. arcybiskup mohylowski, jako że właśnie nastąpiła zmiana na tejże stolicy. Dnia 30 I st.st./11 II n.st. 1883 zmarł dotychczasowy arcybiskup Antoni Fiałkowski, zaś jego następcą został będący od niedawna koadiutorem sędziwego metropolity Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski, uprzednio sufragan płocki. Uroczyste objęcie przezeń rządów miało miejsce w Sankt Petersburgu 1 V st.st./13 V n.st. 1883 i połączone było z nałożeniem paliusza, którego to aktu dopełnił przybyły specjalnie na tę okoliczność do stolicy arcybiskup – metropolita warszawski Wincenty Teofil Chościak-Popiel. On też właśnie kilka dni wcześniej, 25 IV st.st./7 V n.st. 1883, udzielił sakry nowemu pasterzowi Kościoła wileńskiego, mając za współkonsekratorów ordynariuszy: kujawsko-kaliskiego Aleksandra Kazimierz Bereśniewicza i kieleckiego Tomasza Teofila Kulińskiego⁴⁷. Po wzięciu

---

archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych, ser. II – *Dawna Litwa i Białoruś*, t. 2, Sandomierz 1936, s. 455-460 (nr 423); L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny...*, dz. cyt., s. 222-223; M. Żywczyński, *Krasieński Adam Stanisław (1810-1891), biskup wileński, językoznawca, poeta, zesłaniec*, w: PSB, t. 15, Wrocław 1970, s. 166-168; *Relationes status dioecesis...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, t. 1, oprac. J.R. Bar, Warszawa 1981, s. 253-254; SPTK, t. 2, s. 410-413 (F. Stopniak); T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29 (nr 34); A. Kijas, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku. Słownik biograficzny*, Warszawa – Poznań 2000, s. 175; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 225; T.A. Dworcieckaja, *Biskup Adam Stanisław Krasieński na zesłaniu w Wiatce*, „Almanach Historyczny” 3 (2001), s. 109-121; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 179-180; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 607-620; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655.

⁴⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. [25] – Teczka 1882-1883 [rok 1883], b.p.; „Przegląd Katolicki” 21 (1883) nr 21 (z 12/24 V 1883), s. 333-335; „Przegląd Kościelny” 5 (1883/1884) nr 1 (z 5 VII 1883), s. 7; [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 20; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 523; L. Żebrowski, *Ś.p. ks. Karol Hryniewiecki, arcy[bisku]p tytularny pergęński, były biskup wileński*, cz. 2, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” 3 (1929) nr 9, s. 135-136; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II t. 1, Sandomierz 1936, s. 523; HC, t. 8, s. 591; Z. Szuba, *Biskupi polscy XX wieku*, „Życie Katolickie” 2 (1983) nr 5-6, s. 32; K. Krasowski, *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 97; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol.

udziału we wspomnianym uroczystym objęciu rządów przez metropolitę A.K. Gintowta-Dziewałtowskiego, K. Hryniewiecki wyruszył z Sankt Petersburga do Wilna, gdzie też 26 V st.st./7 VI n.st. odbył się jego ingres⁴⁸. I temu wszakże pasterzowi nie dane było sprawować długo rządów w Kościele wileńskim, już bowiem w roku 1885 został zesłany do Jarosławia nad Wołgą, gdzie też przyszło mu złożyć rezygnację z piastowanego urzędu, przyjętą 30 XII 1889 przez papieża Leona XIII. Niedługo później, w maju 1890 r., władze carskie zezwoliły wprawdzie K. Hryniewieckimu opuścić miejsce dotychczasowego internowania, zarazem jednak został on odstawiony do granicy Austro-Węgier, którą przekroczył bez prawa powrotu do Rosji. Tym samym – w ślad za żyjącym wówczas jeszcze biskupem Adamem Stanisławem Krasieńskim – Karol Hryniewiecki znalazł się w Galicji, gdzie też osiadł w archidiecezji lwowskiej. Tam dane mu było doczekać zarówno odrodzenia polskiej państwowości w r. 1918, jak i utworzenia wileńskiej prowincji kościelnej w 1925 r. Zmarł za rządów szóstego z kolei swego następcy na stolicy (arcy)biskupiej w Wilnie 14 IV 1929 we Lwowie, w wieku 88 lat, a jego ciało złożono w Zazule pod Złoczowem⁴⁹.

Przełom roku 1889/1890 przyniósł sytuację, która ledwie kilka lat wcześniej raz już się zdarzyła w dziejach diecezji wileńskiej. Wraz z przyjęciem przez Stolicę Apostolską rezygnacji wymuszonej przez czynniki polityczne na

155. Zob. także: „Przegląd Katolicki” 21 (1883) nr 20 (z 5/17 V 1883), s. 321-323; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 100.

⁴⁸ Zob.: „Przegląd Katolicki” 21 (1883) nr 25 (z 9/21 VI 1883), s. 401-402 (gdzie data: 2 VI); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 523; L. Żebrowski, *Ś.p. ks. Karol Hryniewiecki...*, dz. cyt., cz. 2, s. 136; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II t. 1, s. 524-525.

⁴⁹ M.in.: [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 19-44 (nr 37); „Tygodnik Katolicki” 1 (1891) nr 1 (z 9 I 1891), s. 7; nr 12 (z 27 III 1891), s. 95; nr 20 (z 15 V 1891), s. 159; nr 24 (z 12 VI 1891), s. 194; *Biskupi nasi wzięzieni lub wygnani...*, dz. cyt., s. 68-71 (nr 22); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 319-320 (nr 34); tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 72-73; N. Cieszyński, *Roczniki katolickie za rok 1923*, Poznań 1924, s. 511-517; L. Żebrowski, *Ś.p. ks. Karol Hryniewiecki...*, dz. cyt., cz. 1-11, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” 3 (1929) nr 8, s. 121-122; nr 9, s. 135-138; nr 10, s. 151-154; nr 11, s. 166-167; nr 12, s. 181-182; nr 13-14, s. 197-198; nr 15-16, s. 231-233; nr 19, s. 262-264; nr 20, s. 279-280; nr 21, s. 294-296; nr 22, s. 309-311; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II t. 1, s. 521-550 (nr 228); ser. III – *Uzupełnienia*, t. 4, San-domierz 1940, s. 97-98; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 32; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29 (nr 35); EK, t. 6, Lublin 1993, kol. 1265 (T. Krahel); K. Krasowski, *Biskupi katoliccy...*, dz. cyt., s. 97-98; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 108-109; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 623-630; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655. Także: H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej we «Wspomnieniach z przeszłości 1854-1918» ks. Jana Kurczewskiego*, „Zapiski Historyczne” 44 (1999) z. 2, s. 54-56.

dotychczasowym pasterzu, od razu tego samego dnia prekonizację uzyskał jego następcą. O ile w r. 1883 ustępującym był Adam Stanisław Krasieński, a wstępującym na katedrę Karol Hryniewiecki, o tyle teraz ów drugi ustępował miejsca *notabene* starszemu od niego o siedem lat Antoniemu Franciszkowi Audziejewiczowi. Został on prekonizowany biskupem Wilna 30 XII 1889, który to dzień miał się zapisać w dziejach lokalnego Kościoła również z innego jeszcze względu. Oto obok nowego ordynariusza diecezja wileńska otrzymała wówczas także pierwszego od ponad czterech dziesięcioleci biskupa pomocniczego, którym został – jako tytulariusz Dionysias – 76-letni Ludwik Feliks Zdanowicz (niegdyś profesor tutejszej Akademii, a ostatnio administrator biskupstwa). Obaj nominaci święcenia biskupie przyjąć mieli w stołecznym Sankt Petersburgu, przy czym z oczywistych względów jako pierwszy pełni kapłaństwa dostąpił A.F. Audziejewicz. Jego konsekracja odbyła się w petersburskim kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w środę 25 IV st.st./7 V n.st. 1890, przy czym obowiązków głównego konsekratora podjął się w tym przypadku ordynariusz kujawsko-kaliski Aleksander Kazimierz Bereśniewicz (metropolia mohylowska wtenczas wakowała po śmierci arcybiskupa Aleksandra Kazimierza Gintowta-Dziewałtowskiego), zaś współkonsekratorami byli: ordynariusz tyraspolski Antoni Jan Zerr i sufragan żmudzki Antoni Baranowski. Ci sami współkonsekratorzy oraz główny szafarz święceń biskupich wystąpili także podczas sakry L.F. Zdanowicza, która miała miejsce zaledwie w cztery dni później, tj. w niedzielę 29 IV st.st./11 V n.st. 1890 (również w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej). Obaj nowo wyświęceni pasterze już 1 V st.st./13 V n.st. podjęli się obowiązków współkonsekratorów podczas kolejnej z dopełnionych wtenczas w Sankt Petersburgu sakr, mianowicie ordynariusza plockiego Michała Nowodworskiego⁵⁰. W półtora miesiąca później, 17 VI st.st./29 VI n.st. 1890, Antoni Franciszek Audziejewicz dopełnił uroczystego ingresu do świątyni katedralnej w Wilnie, wśród uczestników którego to aktu nie mogło zabraknąć również sufragana Zdanowicza⁵¹. Odtąd, przez pół dekady, obaj oni sprawowali posługę pasterską wśród ludu Bożego diecezji wileńskiej, choć z racji wieku i stanu zdrowia był to dla nich poważny wysiłek. Ordynariusz, jakkolwiek młodszy wiekiem, cierpiał bowiem na chorobę serca, która nasiliła się wraz z końcem roku 1893⁵² i ostatecznie doprowadziła do przedwczesnej śmierci tego hierarchy (zmarł 29 V st.st./10 VI n.st. 1895). Zaledwie półtora roku po A.F. Audziejewi-

⁵⁰ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. [26] – Teczka 1890-1892, b.p.; „Przeгляд Katolicki” 28 (1890) nr 21 (z 10/22 V 1890), s. 328-329; 35 (1897) nr 5 (z 23 I/4 II 1897), s. 65; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 528; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II, t. 1, s. 546; HC, t. 8, s. 246-247, 591-592; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 14, 512.

⁵¹ J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 528.

⁵² Jw., t. 1, s. 320; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 73; H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej...*, dz. cyt., s. 59.

czu zmarł również posunięty w latach biskup L.F. Zdanowicz (26 [29?] XII 1896 st.st./7 [9/10?] I 1897 n.st.)⁵³.

Ponownie doszło wówczas do sytuacji, iż w Kościele wileńskim zabrakło jakiegokolwiek biskupa, jako że wakant po zgonie Antoniego Franciszka Audziewicza przedłużył się do ponad dwóch lat. Dopiero 2 VIII 1897 prekonizację na stolicę biskupią w Wilnie uzyskał ze strony papieża Leona XIII administrujący po Ludwiku Feliksie Zdanowiczu diecezją 55-letni kanonik Stefan Aleksander Zwierowicz. Jego konsekracja odbyła się 16 XI st.st./28 XI n.st. 1897 w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sankt Petersburgu, przy czym głównym szafarzem święceń biskupich był ordynariusz żmudzki Mieczysław Leonard Pallulon, natomiast współkonsekratorami ordynariusz sejneński Antoni Baranowski oraz sufragan łucki i żytomierski Bolesław Hieronim Kłopotowski, tytulariusz Eleutheropolis⁵⁴. Nowy pasterz Kościoła wileńskiego ingres do swej świątyni katedralnej odbył w I niedzielę Adwentu 1897 r., od tamtego momentu minęło wszakże zaledwie pięć lat, kiedy i on podzielił los swych poprzedników – Krasińskiego oraz Hryniewieckiego, trafiając w roku 1902 na zesłanie – do Tweru (wcześniej zresztą w latach 1900-1901 również przebywał poza diecezją, wszakże powodem tego był wyjazd za granicę na leczenie w związku z chorobą nerek). Szczęśliwie dlań okazało się ono krótkotrwałe i już po kilku miesiącach S.A. Zwierowicz odzyskał wolność, tym niemniej również jemu przyszło „okupić” to wymuszonym ustąpieniem z zajmowanej dotąd stolicy biskupiej. Jego losy potoczyły się następnie o tyle korzystniej (jeśli porównywać je z biografiami dwóch wyżej wspomnianych biskupów – wygnańców), że uzyskał

⁵³ M.in.: [L.] Lescoeur, *L'Église catholique en Pologne sous le gouvernement russe depuis le premier partage jusqu'à nos jours (1772-1875)*, t. 2, Paris 1876, s. 284-285; [W. Sułkowski], *Kartki z dziejów Kościoła katolickiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 44; J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 320 (nr 35); t. 3, s. 530-531; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 73; M. Godlewski, *Audziewicz Antoni Franciszek (1836-1895), biskup wileński*, w: PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 178-179; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13, 15; EK, t. 1, Lublin 1973, kol. 1063 (M. Żywczyński); T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 29-30 (nr 36-37), 32; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 12-13, 511; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 16, 440; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 633-637, 810-811. Także: „Przegląd Katolicki” 35 (1897) nr 5 (z 23 I/4 II 1897), s. 65-66; nr 6 (z 30 I/11 II 1897), s. 88-89; „Gazeta Kościelna” 5 (1897) nr 2 (z 14 I 1897), s. 14; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II t. 1, s. 889 (nr 794); I. Ichnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655. Nadto: H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej...*, dz. cyt., s. 57-60.

⁵⁴ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta, vol. [26] – Teczka 1895-1897, b.p.; „Przegląd Katolicki” 35 (1897) nr 49 (z 27 XI/9 XII 1897), s. 779; HC, t. 8, s. 592; J. Wiśniewski, *Biskupi sandomierscy*, Radom 1913, s. [21]; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 42 (gdzie błędnie podano, iż drugim ze współkonsekratorów S.A. Zwierowicza był sufragan warszawski Kazimierz Ruszkiewicz); P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 518.

on translację na pasterza diecezji sandomierskiej (17 VIII/2 IX 1902), w której też dane mu było dożyć kresu swych dni (zmarł 3 I 1908)⁵⁵.

O ile w poprzednio ukazanych przypadkach (tj. przy ustąpieniu A.S. Krasińskiego, a następnie K. Hryniewieckiego) wymuszona rezygnacja od razu pociągała za sobą nominację nowego pasterza w miejsce poprzednika, o tyle tym razem coś takiego nie miało miejsca. Dopiero 9 IX 1903, a więc po rocznym wakacie, translację na biskupstwo wileńskie uzyskał dotychczasowy ordynariusz tyraspolski (saratowski) 52-letni Edward Ropp. Po raz pierwszy od wielu dziesięcioleci zdarzyło się tedy, iż przybywał do Wilna hierarcha konsekrowany wcześniej jako rządca innej diecezji, tym samym władny od razu podjąć obowiązki pasterskie. Od momentu konsekracji E. Roppa minęło zresztą stosunkowo niewiele czasu, jako że pełni kapłaństwa dostąpił on 3 XI st.st./16 XI n.st. 1902 w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sankt Petersburgu przez posługę metropolity mohylowskiego Bolesława Hieronima Kłopotowskiego, u boku którego w charakterze współkonsekratorów wystąpili wówczas ordynariusze: łucko-żytomierski Karol Anoni Niedziałkowski oraz płocki Jerzy Józef Szembek⁵⁶. Mimo posiadania już sakry, biskup Ropp nieprędko przybył do powierzonej mu diecezji, stąd na ingres nowego pasterza lud Boży Kościoła wileńskiego czekać musiał aż do 13 VI st.st./26 VI n.st. 1904⁵⁷. Zresztą i ten pontyfikat stosunkowo rychło został przecięty na skutek ingerencji władz rosyjskich, które już w październiku 1907 r. doprowadziły do internowania Edwarda Roppa w majątku rodowym Niszczu w guberni witebskiej, uniemożliwiając mu tym samym dalsze sprawowanie posługi pasterskiej w biskupstwie, którego był włodarzem. Sytuacja taka trwała przez całą dekadę – do czasu wydarzeń rewolucyjnych roku 1917, kiedy to dotychczasowy ordynariusz wileński uzyskał 25 VII tr. ze strony papieża Benedykta XV prekonizację na stolicę metropolitalną mohylowską. Również jednak na nowej godności nie

⁵⁵ M.in.: *Biskupi nasi uwięzieni lub wygnani...*, dz. cyt., s. 80-88 (nr 24); J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 320-321 (nr 36); t. 3, s. 531-532; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 74-75; J. Wiśniewski, *Biskupi sandomierscy*, s. [21]-[24]; Z. Nagrodzki, *Rola duchowieństwa katolickiego...*, dz. cyt., s. 141-145; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II, t. 1, s. 892-939 (nr 802); *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 42; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s.; 30 (nr 37); H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej...*, dz. cyt., s. 60-62; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 444; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 641-657; I. Ichnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655.

⁵⁶ „Przegląd Katolicki” 40 (1902) nr 48 (z 14/27 XI 1902), s. 765-766; HC, t. 8, s. 556; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 50; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 381; A. Kozyrska, *Arcybiskup Edward Ropp. Życie i działalność*, Lublin 2004, s. 24.

⁵⁷ Zob.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 3, s. 534. Por.: R. Jurkowski, *Edward Ropp jako biskup wileński 1903-1907 (w 50-tą rocznicę śmierci)*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża” 8 (1990), s. 209.

dane mu było rozwinąć szerszej działalności, jako że przejęcie władzy przez bolszewików doprowadziło do jego uwięzienia i następnie skazania na śmierć. Wskutek zabiegów dyplomatycznych został on ostatecznie deportowany do Polski, gdzie zamieszkał wprawdzie w Warszawie, a później w Poznaniu. Do końca życia zachował przy tym tytuł metropolity mohylewskiego, zmarł zaś w stolicy Wielkopolski niemal w przededniu wybuchu II wojny światowej – 25 VII 1939⁵⁸.

Po wyniesieniu Edwarda Roppa na arcybiskupstwo w Mohylewie w 1917 r. diecezja wileńska po raz kolejny została osierocona, nie było w niej bowiem ani ordynariusza, ani też sufragana. Dopiero 23 X 1918, czyli u samego końca I wojny światowej, która przetoczyła się również przez Wileńszczyznę, wspomniany już papież Benedykt XV prekonizował biskupem Wilna 47-letniego Jerzego Bolesława Matulewicza (Matulaitisa) – odnowiciela i generała zakonu marianów, późniejszego błogosławionego Kościoła katolickiego. Ustanowienie nowego pasterza przyjęte wszakże zostało w diecezji niejednolicie w poszczególnych środowiskach. Jak sam J.B. Matulewicz zanotował w swym „Dzienniku”, „moja nominacja księżom Polakom z Wilna nie bardzo się spodobała, [...] [stad] przedstawiciele kapituły nie chcieli, żebym był konsekrowany w Wilnie”⁵⁹. Na to nałożyły się nadto jeszcze innego rodzaju trudności, co wszystko łącznie zaważyło na okoliczności, iż późniejszy błogosławiony święcenia biskupie otrzymał fak-

---

⁵⁸ M.in.: J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska...*, dz. cyt., t. 1, s. 321 (nr 38); t. 3, s. 533-534; tenże, *Biskupstwo wileńskie...*, dz. cyt., s. 75; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 177-189; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, dz. cyt., ser. II t. 1, s. 743-748 (nr 565); *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 50-51; T. Krahel, *Biskup Edward Ropp jako rządcą diecezji wileńskiej*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 9/11/ (1983) nr 4, s. 125-134; tenże, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 30 (nr 38); R. Jurkowski, *Edward Ropp jako biskup wileński...*, dz. cyt., s. 205-280; Z. Ponarski, *Ropp Edward (1851-1939), arcybiskup mohylewski*, [w:] PSB, t. 32, Wrocław 1989-1991, s. 31-33; *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 3, Lublin 1995, s. 25-26 (S. Gajewski); K. Krasowski, *Biskupi katolicy...*, dz. cyt., s. 25-26; T. Madała, *Polscy księża katolicy w więzieniach i łagrach sowieckich od 1918 r.*, Lublin 1996, s. 131-133; R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki w ZSRR 1917-1939. Zarys historii*, Lublin 1997, wg indeksu; tenże, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSRR 1917-1939. Martyrologium*, Lublin 1998, s. 409-412; tenże, *Losy hierarchii i administracji kościelnej z ZSRR (1917-1937)*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2 (1998), s. 96-97; H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej...*, dz. cyt., s. 63-65; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 335; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 661-671; I. Ilnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655; A. Kozyrka, *Arcybiskup Edward Ropp...*, dz. cyt., passim. Zob. nadto: N. Cieszyński, *Roczniki katolickie za rok 1923*, s. 380-382; F. Karewicz, *Z dziejów pracy unijnej w Rosji*, w: *Kościół katolicki w Rosji. Materiały do jego historii i organizacji*, oprac. zbior., Warszawa 1932, s. 55-56.

⁵⁹ J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, wyd. J. Bukowicz i T. Górski, Warszawa 1988, s. 34-35; tenże, *Journal*, ed. A. Mikaila, Stockbridge 2003, s. 149.

tycznie nie w stolicy powierzonej mu diecezji, lecz w Kownie. Miasto owo jeszcze w r. 1864, na mocy odgórnej decyzji władz carskich, stało się siedzibą biskupów żmudzkich – podobnie, jak i kapituły katedralnej, konsystorza biskupiego oraz seminarium diecezjalnego, które to wszystkie instytucje musiały opuścić wtenczas kanonicznie naznaczoną, starą stolicę diecezji (tj. Woronie – Miedniki). Dopiero w r. 1895 papież Leon XIII usankcjonował istniejący w tym względzie stan rzeczy i podniósł kowieńską świątynię, noszącą wezwanie Apostołów Piotra i Pawła, do rangi katedry biskupstwa żmudzkiego (26 IV 1921 otrzymała ona tytuł bazyliki mniejszej). W murach tego właśnie kościoła katedralnego pełni kapłaństwa dostąpił Jerzy Bolesław Matulewicz. Uroczysty ów akt miał miejsce w I niedzielę Adwentu – 1 XII 1918, przy czym obowiązków głównego konsekrateura podjął się miejscowy ordynariusz, biskup żmudzki Franciszek Karewicz. Na współkonsekrateurów byli zaproszeni biskupi sejneński Antoni Karaś i miński Zygmunt Łoziński, żaden z nich jednak nie zdołał przybyć na oznaczony czas do Kowna, stąd w ostateczności – za stosowną dyspensą Stolicy Apostolskiej – udzielającemu święceń biskupich asystowali wtenczas dwaj duchowni nie posiadający sakry: 59-letni Karol Bajko, prałat kapituły katedralnej wileńskiej i tajny szambelan Jego Świątobliwości, oraz 72-letni Mateusz Dobryłło (Dabrila), prałat i wikariusz generalny diecezji sejneńskiej, późniejszy zaś protonotariusz apostolski, dziekan kapituły katedralnej we Wyłkowyskach i wikariusz generalny diecezji wyłkowyskiej⁶⁰. Do Wilna nowy pasterz przybył tydzień później – 8 XII 1918, a z kolei 15 XII tr. odbyła się w wileńskiej katedrze konsekracja pierwszego ordynariusza ryskiego Edwarda O'Rourke, któremu święceń biskupich udzielił właśnie Jerzy Bolesław Matulewicz. I w tym wszakże przypadku nie udało się zgromadzić trójki biskupów dla dopełnienia aktu sakry, stąd obok ordynariusza żmudzkiego Franciszka Karewicza, jako współkonsekrateura, jako trzeci asystował – za stosowną dyspensą – prałat miejscowej kapituły katedralnej Kazimierz Mikołaj Michalkiewicz⁶¹. Ów ostatni, który w latach 1908-1918 (tj. w okresie odsunięcia od rządów E. Roppa, a następnie wakatu) admini-

⁶⁰ J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, s. 35-36; *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz 1916-1921*, oprac. J. Bukowicz i T. Górski, Warszawa 1996, s. 81-110 (zwł. *testimonium consecrationis* na s. 104-105); J. Matulewicz, *Journal*, s. 152-153; HC, t. 9 (1903-1922), cur. Z. Pięta, Patavii 2002, s. 393 (brak informacji na temat miejsca sakry i osoby konsekrateura). Także: Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 73 (gdzie błędna informacja, jakoby sakra J.B. Matulewicza odbyła się 11 XII 1918 w Wilnie, a współkonsekrateurami byli biskupi Antoni Karaś i Romuald Jałbrzykowski); T. Górski, Z. Proczek, *Rozmówiony w Kościele. Błogosławiony arcybiskup Jerzy Matulewicz*, Warszawa 1987, s. 89; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 287 (również błędna data: 11 XII 1918).

⁶¹ J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, s. 37-43, 199-201; *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz...*, dz. cyt., s. 106-107; J. Matulewicz, *Journal*, s. 154-160; *Acta nuntiaturae Poloniae*, t. LVII – *Achilles Ratti (1918-1921)*, cz. 3 – (12 XI 1918 – 31 I 1919), ed. S. Wilk, Romae 1997, s. 137-140.

strował biskupstwem wileńskim, już wtenczas zresztą wysuwany był jako kandydat na miejscowego biskupa pomocniczego (poprzedni zmarł wszak przed ponad dwudziestu laty). Jak pisał w raporcie dla Stolicy Świętej (z 30 XII 1918) wizytator apostolski Achilles Ratti, „daje się [obecnie] słyszeć głosy sugerujące go [tj. K.M. Michalkiewicza] jako sufragana biskupa Matulewicza. Polacy oczywiście by się z tego radowali, ale Litwini! Michalkiewicz chyba uczestniczył w zbyt licznych sporach w tym mieście”⁶². Tym niemniej po upływie czterech lat, skądinąd w zupełnie odmiennych realiach politycznych, tenże Achilles Ratti – już jako (od r. 1922) papież Pius XI, prekonizował 19 I 1923 Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza biskupem tytularnym Thyatira i sufraganem wileńskim przy Jerzym Bolesławie Matulewiczu⁶³. Ordynariusz *loci* podjął się też obowiązków głównego konsekratora podczas święceń biskupich K.M. Michalkiewicza, które odbyły się w kościele katedralnym w Wilnie w niedzielę 10 VI 1923, a jako współkonsekratorzy wystąpili wtenczas: ordynariusz miński Zygmunt Łoziński (niegdyś niedoszły współkonsekrator J.B. Matulewicza) i rezydujący stale w Wilnie były sufragan lwowski Władysław Bandurski⁶⁴.

Współpraca sufragana Michalkiewicza z ordynariuszem Matulewiczem nie trwała długo. W atmosferze silnych antagonizmów polsko-litewskich ów drugi zmuszony był zrezygnować w r. 1925 (14 VII) z rządów w powierzonej mu diecezji, w związku z czym dotychczasowy jego biskup pomocniczy obrany został przez miejscową kapitułę katedralną wikariuszem kapitulnym na czas wakatu (8 VIII tr.) i w tym charakterze zarządzał bieżącymi sprawami Kościoła wileńskiego przez rok i jeden miesiąc – do 8 IX 1926. Ustupający Jerzy Bolesław Matulewicz uzyskał ze strony papieża Piusa XI nominację na arcybiskupa tytularnego Adulis oraz wizytatora apostolskiego na Litwie, gdzie wszakże czynny był w tym charakterze bardzo krótko, jako że 27 I 1927 zmarł (w wieku zaledwie 56 lat). Pół roku wcześniej, 16 V 1926 w Kownie, gdzie sam niegdyś przyjmował święcenia biskupie, dane mu było jeszcze udzielić sakry biskupowi – koadiutorowi wyłkowyskiemu Mieczysławowi Reinsowski, przy czym jako współkonsekratorzy wzięli

---

⁶² *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz...*, dz. cyt., s. 11; *Acta nuntiaturae Polonae*, t. LVII cz. 3, s. 206-207.

⁶³ „Kurenda Kurii Diecezjalnej Wileńskiej” 3 (1923) nr 2, s. 17. Zob. nadto: tamże, nr 3, s. 46 (gdzie z kolei informacja o śmierci 17 III 1923 prałata Karola Bajko, który niegdyś asystował podczas obrzędu święceń biskupich J.B. Matulewicza).

⁶⁴ „Dziennik Wileński” 7 (1923) nr 127 (z 12 VI 1923), s. 1; „Przegląd Katolicki” n.s. 2 (1923) nr 24 (z 17 VI 1923), s. 380; N. Cieszyński, *Roczniki katolickie za rok 1923*, Poznań 1924, s. 467; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 83 (brak informacji o współkonsekratorach); K. Krasowski, *Biskupi katolicki...*, dz. cyt., s. 173; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 290.

udział w tamtym akcie ordynariusze dwóch litewskich diecezji: koszedarskiej Józef Kukta (Kuchta) i telszańskiej Justyn Staugaitis⁶⁵.

Rok 1925 zapisał się niezwykle doniośle w dziejach Kościoła wileńskiego, obfitując w wiele ważnych wydarzeń. O przyjętej przez Stolicę Apostolską rezygnacji Jerzego Bolesława Matulewicza i wyborze Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza na wikariusza kapitulnego była już wyżej mowa. Tego również roku zawitał po latach do Wilna arcybiskup Karol Hryniewiecki – niegdysiejszy pasterz diecezji (z lat 1883-1889)⁶⁶. Przede wszystkim jednak, w ramach przeprowadzonej po zawarciu konkordatu reorganizacji struktur terytorialnych Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej, papież Pius XI erygował 28 X 1925 wileńską prowincję kościelną, podnosząc tutejszą diecezję do rangi archidiecezji i podporządkowując zwierzchności metropolitalnej arcybiskupów Wilna biskupstwa łomżyńskie i pińskie⁶⁷. Upłynęły jeszcze wszakże bez mała dwa miesiące, nim prekonizację na nową stolicę arcybiskupią otrzymał 68-letni Jan Cieplak.

Hierarcha ten należał wówczas do grona episkopatu już od kilkunastu lat, jako że jeszcze 12 VI 1908 uzyskał prekonizację na biskupa tytularnego Evaria i sufragana mohylowskiego przy metropolicie Apolinarym Wnukowskim. Z jego też rąk otrzymał święcenia biskupie 24 XI st.st./7 XII n.st. tr. w kościele św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Sankt Petersburgu. Była to zresztą jedna z trzech sakr, jakie odbyły się w tych dniach w stolicy wówczas jeszcze Cesarstwa Rosyjskiego. Pierwotnie było zresztą zaplanowane, iż wpierv – 23 XI st.st./6 XII n.st. 1908 – odbędzie się uroczysty ingres ar-

---

⁶⁵ M.in.: N. Cieszyński, *Roczniki katolickie za rok 1923*, s. 382-384; tenże, *Roczniki katolickie na rok Pański 1927*, Poznań 1927, s. 276-277; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; T. Górski, *Matulewicz (Matulaitis, Matulevicius) Jerzy Bolesław (1871-1927), działacz społeczny, reformator i generał marianów, biskup wileński, wizytator apostolski na Litwie*, w: PSB, t. 20, Wrocław 1975, s. 208-211; SPTK, t. 6, Warszawa 1983, s. 433-435 (T. Krahel); Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 72-73; B. Makowski, *Litwini w Polsce 1920-1939*, Warszawa 1986, s. 78-83; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 30 (nr 39); *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. J.M. Majchrowskiego, Warszawa 1994, s. 199 (nr 700); *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego ...*, dz. cyt., t. 2, Warszawa 1994, s. 124-125 (S. Gajewski); K. Krasowski, *Biskupi katolicki...*, dz. cyt., s. 166-171; *Wspomnienia o błogosławionym Jerzym Matulewiczu*, wyd. J. Bukowicz i T. Górski, Warszawa 1996, s. 340-370; Z. Podlejski, *Sól ziemi i światłość świata. Święci i błogosławieni wyniesieni na ołtarze przez Jana Pawła II*, t. 2 (1985-1988), Kraków 1999, s. 137-141; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 223; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 675-694; I. Ilnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655. Także: J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, s. 137-163; tenże, *Journal*, s. 331-334.

⁶⁶ Wspomina o tym chociażby J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, s. 142.

⁶⁷ Zob. m.in.: B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich...*, dz. cyt., s. 365-384; tenże, *Początki metropolii wileńskiej*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyń – Łomża” 5-6 (1987-1988), s. 73-89.

cybiskupa A. Wnukowskiego, tydzień później (30 XI st.st./13 XII n.st.) konsekracja ordynariusza płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego, po upływie kolejnego tygodnia (7 XII st.st./20 XII n.st.) sakra z kolei Stefana Antoniego Denisewicza, również sufragana mohylowskiego, a dopiero 14 XII st.st./27 XII n.st. tr. miał być konsekrowany Jan Cieplak⁶⁸. Z wyjątkiem pierwszej z wyznaczonych dat, wszystkie pozostałe uległy jednak przesunięciu, zaraz bowiem w dniu swego ingresu metropolita Wnukowski konsekrował biskupa płockiego Nowowiejskiego (23 XI st.st./6 XII n.st.), a już następnego dnia Cieplaka, którego współkonsekratorami byli właśnie Antoni Julian Nowowiejski i Stefan Antoni Denisewicz (wyświęcony na biskupa jeszcze wcześniej)⁶⁹. Jako sufragan mohylowski hierarcha ten pracował u boku trzech kolejnych arcybiskupów: Apolinarego Wnukowskiego, Wincentego Kluczyńskiego i znanego nam już Edwarda Roppa. Zarówno po śmierci W. Kluczyńskiego, jak również po uwięzieniu E. Roppa, administrował on archidiecezją – do momentu uwięzienia jego samego przez bolszewików (1921/1922). Skazany na śmierć, ostatecznie jednak został deportowany na Łotwę (1924) i dopiero stamtąd mógł powrócić do Polski, by z kolei wyjechać do Rzymu⁷⁰, skąd następnie udał się zwizytować środowiska polonijne w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (Wieczne Miasto opuścił 25 X 1925, a więc na zaledwie trzy dni przed oficjalnym erygowaniem metropolii wileńskiej)⁷¹. Tam właśnie, za pobytu w Waszyngtonie, ogłoszona została 14 XII tr. jego nominacja na arcybiskupa Wilna, od którego to momentu zobowiązany był objąć rządy w powierzonym mu Kościele partykularnym w ciągu czterech miesięcy⁷². W związku z powyższym musiał zrewidować swe pierwotne plany, jako że zamierzał przebywać za Oceanem przez rok, nieoczekiwanie jednak w kilka tygodni później stan jego zdrowia uległ gwałtownemu pogorszeniu i 17 II 1926 nastąpił w Passaic koło Jersey City zgon 69-letniego arcybiskupa, który tym samym w ogóle

⁶⁸ Zob.: „Gazeta Kościelna” 16 (1908) nr 49 (z 4 XI 1908), s. 591.

⁶⁹ M.in.: „Przegląd Katolicki” 46 (1908) nr 50 (z 10 XII 1908), s. 799; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 151, 153, 168; F. Rutkowski, *Arcybiskup Jan Cieplak (1857-1926). Szkic biograficzny*, Warszawa 1934, s. 50-51; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 54-56; B. Kumor, *Początki metropolii wileńskiej*, s. 90; M.M. Grzybowski, *Posługi sakramentalno-pastoralne Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego (1908-1941)*, [w:] *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, pod red. A. Suskiego, W. Góralskiego i T. Żebrowskiego, Płock 1991, s. 144; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego 1908-1941*, oprac. M.M. Grzybowski, Płock 1992, s. 21; K. Krasowski, *Biskupi katoliccy...*, dz. cyt., s. 42; R. Dzwonkowski, *Losy duchowieństwa katolickiego...*, dz. cyt., s. 196; HC, t. 9, s. 170.

⁷⁰ O jego pobycie w Wiecznym Mieście wspomina J. Matulewicz, *Pisma wybrane*, s. 142; tenże, *Journal*, s. 331.

⁷¹ F. Rutkowski, *Arcybiskup Jan Cieplak...*, dz. cyt., s. 341.

⁷² Jw., s. 349-350 (tamże przyp. 5 na s. 350, gdzie mowa o paliuszu).

nie objął kanonicznie rządów w archidiecezji i nie zdażył odbyć ingresu. Mimo to jego ciało zostało sprowadzone z USA do Wilna i złożone 16 III 1926 w podziemiach wileńskiej archikatedry św. Stanisława⁷³.

Od momentu zgonu Jana Cieplaka minęły cztery miesiące, nim papież Pius XI ustanowił 24 VI 1926 dlań następcę w osobie 50-letniego Romualda Jałbrzykowskiego. Hierarch ów był od niedawna pierwszym ordynariuszem nowo erygowanej diecezji łomżyńskiej, wchodzącej w skład metropolii wileńskiej. W gronie episkopatu znalazł się wszakże jeszcze w roku 1918, kiedy to 29 VII tr. uzyskał prekonizację na biskupa tytularnego Cusae i sufragana sejneńskiego (przy ordynariuszu Antonim Karasiu). Jego konsekracja odbyła się dokładnie w przeddzień sakry Jerzego Matulewicza – 30 XI 1918 w Łomży, w tamtejszym kościele parafialnym pw. św. Michała Archaniola i św. Jana Chrzciciela (późniejsza katedra). Obowiązków szafarza święceń biskupich podjął się w tym przypadku arcybiskup – metropolita warszawski Aleksander Kakowski (niebawem kardynał), natomiast współkonsekratorami byli: ordynariusz płocki Antoni Julian Nowowiejski oraz konsekrowany kilkanaście dni wcześniej (17 XI) sufragan warszawski Stanisław Gall, który już w lutym 1919 r. został pierwszym biskupem polowym Wojska Polskiego. Na tamten uroczysty akt przybył do Łomży również ówczesny wizytator apostolski w Polsce Achilles Ratti – późniejszy papież Pius XI, podobnie jak nie mogło zabraknąć także ordynariusza *loci*,

⁷³ M.in.: B. Żongolowicz, *Ś.p. arcybiskup Jan Cieplak*, „Kwartalnik Teologiczny Wileński” 3 (1925), s. VII-XII; N. Cieszyński, *Roczniki katolickie na rok Pański 1927*, Poznań 1927, s. 371-391; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie...*, dz. cyt., s. 167-177; F. Rutkowski, *Arcybiskup Jan Cieplak...*, dz. cyt., passim; C. Falkowski, *Cieplak Jan (1857-1926), pierwszy arcybiskup wileński, działacz społeczny i narodowy, więzień za wiarę*, w: PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 55-57; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13; EK, t. 3, kol. 471 (R. Bender); SPTK, t. 5, Warszawa 1983, s. 227-228 (T. Krahel); Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 55-56; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 30-31 (nr 40); B. Kumor, *Początki metropolii wileńskiej*, s. 90-92; *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego...*, dz. cyt., t. 1, Warszawa 1991, s. 86-87 (M. Grzybowski); *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 186 (nr 621); *Encyklopedia Dąbrowy Górniczej A-Z*, pod red. S. Pobidła, Dąbrowa Górnicza 1996, s. 25-26 (S. Pobideł, K. Wójcik); K. Krasowski, *Biskupi katolicy...*, dz. cyt., s. 42-43; T. Madała, *Polscy księża katolicy...*, dz. cyt., s. 39; R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki w ZSRR...*, dz. cyt., wg indeksu; tenże, *Losy duchowieństwa katolickiego...*, dz. cyt., s. 195-198; tenże, *Losy hierarchii i administracji kościelnej...*, dz. cyt., s. 96-97; A. Kijas, *Polacy w Rosji...*, dz. cyt., s. 49; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 56-57; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 53; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 793-796; *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopierały, t. 1, Toruń 2003, s. 339-340 (A. Kijas); I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655.

biskupa Antoniego Karasia⁷⁴. W roku 1926 do Wilna przybywał zatem hierarcha posiadający już sakrę (jego uroczysty ingres odbył się 8 IX tr.)⁷⁵.

Na okres pasterzowania Romualda Jałbrzykowskiego, trwający bez mała trzy dekady, przypadają tragiczne wydarzenia II wojny światowej i związane z nią przesunięcia granic państwowych, w następstwie których znaczna część archidiecezji wileńskiej znalazła się pod rządami sowieckimi (po okresie krótkotrwałego władania litewskiego). Ostatecznie latem 1945 r. metropolita Jałbrzykowski, już poprzednio internowany w Mariampolu, musiał opuścić miasto stanowiące jego stolicę biskupią i przenieść się do Białegostoku – głównego ośrodka życia kościelnego na tym skrawku arcybiskupstwa wileńskiego w jego granicach z roku 1925, który znalazł się w obrębie powojennego państwa polskiego. Tu na nowo przyszło mu zorganizować podstawowe instytucje diecezjalne, jak seminarium duchowne, kurię i sąd metropolitalny, wystarał się również o biskupa pomocniczego (Kazimierz M. Michalkiewicz zmarł bowiem jeszcze w początkach wojny – 16 II 1940)⁷⁶, którym został przedwojenny profesor Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Wilnie Władysław Suszyński, prekonizowany 19 I 1948 tytulariuszem Tabora. Jego sakra odbyła się 9 V tr. w prokatedrze Wniebowzięcia NMP w Białymstoku, przy czym obowiązków głównego konsekratora podjął się ówczesny prymas, kardynał August Hlond

⁷⁴ *Acta nuntiaturae Polonae*, t. LVII cz. 3, s. 87-88; A. Kakowski, *Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki*, oprac. T. Krawczak i R. Świętek, Kraków 2000, s. 766; HC, t. 9, s. 149. Także: „Dziennik Wileński” 10 (1926) nr 205 (z 8 IX 1926), s. 2; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 70; B. Kumor, *Początki metropolii wileńskiej*, s. 93; M.M. Grzybowski, *Posługi sakramentalno-pastoralne...*, dz. cyt., s. 144; *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego...*, dz. cyt., s. 87; K. Krasowski, *Biskupi katolicy...*, dz. cyt., s. 100; D. Godlewska, C. Brodzicki, *Mniszki benedyktynki w opactwie Przenajświętszej Trójcy w Łomży 1628-2000*, Łomża 2000, s. 21, 39; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 165; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski, metropolita wileński*, Lublin 2002, s. 36; W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2003, s. 54, przyp. 12.

⁷⁵ Zob.: „Dziennik Wileński” 10 (1926) nr 205 (z 8 IX 1926), s. 1-2; nr 206 (z 9 IX 1926), s. 2; nr 207 (z 10 IX 1926), s. 2; „Przewodnik Katolicki” 32 (1926) nr 38 (z 18 IX 1926), s. 514. W dzień później, tj. 9 IX 1926, zmarł w Warszawie konsekrowany zaledwie rok wcześniej tamtejszy sufragan Władysław Szcześniak.

⁷⁶ M.in.: N. Cieszyński, *Roczniki katolickie za rok 1923*, Poznań 1924, s. 465-467; P. Kubicki, *Bojownicy kaptani...*, dz. cyt., ser. III t. 4, s. 103-104; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 15; T. Górski, *Michalkiewicz Kazimierz Mikołaj (1865-1940), administrator apostolski, biskup sufragan archidiecezji wileńskiej*, w: PSB, t. 20, Wrocław 1975, s. 575-576; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 82-83; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 199 (nr 703); K. Krasowski, *Biskupi katolicy...*, dz. cyt., s. 172-174; R. Dzwonkowski, *Losy duchowieństwa katolickiego...*, dz. cyt., s. 354-355; H. Witkowski, *Biskupi i zarządcy diecezji wileńskiej...*, dz. cyt., s. 65-66; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 227; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 811-815; I. Ichnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski...*, dz. cyt., s. 90-91.

(zmarły w niespełna pół roku później – 22 X), natomiast jednym ze współkonsekratorów był liczący sobie już 72 lata arcybiskup Jałbrzykowski, drugim natomiast następcą tegoż w rządach pasterskich diecezją łomżyńską Stanisław Łukomski⁷⁷. Przez kolejnych siedem lat biskup W. Suszyński wspomagał sędziwego metropolitę w sprawowaniu obowiązków pasterskich – do momentu śmierci tegoż, która nastąpiła 19 VI 1955. Zgon metropolity Romualda Jałbrzykowskiego zamyka pewną epokę w dziejach Kościoła wileńskiego⁷⁸.

Po śmierci tegoż hierarchy wakant na stolicy arcybiskupiej w Wilnie trwać miał długie 34 lata, co było uwarunkowane wiadomymi okolicznościami zewnętrznymi. W tym okresie znajdującym się na terytorium państwa polskiego skrawkiem przedwojennej archidiecezji wileńskiej zarządzali rezydujący w Białymstoku kolejni wikariusze kapitulni i administratorzy apostołscy. Pierwszym był obrany na wikariusza kapitulnego od razu w czerwcu 1955 r. wspomniany tu już biskup Władysław Suszyński, który jednak po zaledwie miesiącu zrezygnował z tej funkcji. Jego następcą został wówczas 68-letni Adam Sawicki (wybrany 28 VII 1955), wcześniej wikariusz generalny u boku metropolity R. Jałbrzykowskiego. I on rządził początkowo w charakterze wikariusza kapitulnego – do momentu, kiedy 23 XI 1962 prekonizowany został biskupem tytularnym Turres Concordiae i administratorem w Białymstoku. Jego konsekracja odbyła się 3 VI 1963 (tego

⁷⁷ Zob. m.in.: R. Kotkowicz, *Ksiądz biskup Władysław Suszyński 1898-1968. Wspomnienia*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 4/6/ (1978) nr 4, s. 44; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, oprac. E. Ozorowski, Białystok 1981, s. 28, 126; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 135; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 423; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski...*, dz. cyt., s. 285.

⁷⁸ M.in.: N. Cieszyński, *Roczniki katolickie na rok Pański 1927*, s. 413-416; T. Żychiewicz, *Jałbrzykowski Romuald (1876-1955), arcybiskup wileński*, [w:] PSB, t. 10, Wrocław 1962-1964, s. 400-401; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13 (tamże przyp. 16); M. Paszkiewicz, *Ś.p. arcybiskup metropolita wileński Romuald Jałbrzykowski*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 1/3/ (1975) nr 1, s. 117; T. Krahel, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski w dotychczasowej literaturze*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 2/4/ (1976) nr 2, s. 37-44; S. Strzelecki, *Ks. Romuald Jałbrzykowski, arcybiskup metropolita wileński, 1876-1955*, tamże, s. 87-139; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku...*, dz. cyt., s. 31, 67-77; SPTK, t. 5, s. 565-570 (T. Krahel); Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 70-71; T. Krahel, *Zarys dziejów (archi)diecezji...*, dz. cyt., s. 31 (nr 41); B. Kumor, *Początki metropolii wileńskiej*, s. 92-97; *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, s. 192 (nr 657); EK, t. 7, Lublin 1997, kol. 737-738 (S. Hołodok); *Białostoczanin XX wieku*, pod red. D. Boćkowskiego i J. Kwasowskiego, Białystok 2000, s. 126-128; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 117; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 697-738; I. Ichnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski...*, dz. cyt., passim; R. Dzwonkowski, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRR 1939-1988*, Lublin 2003, s. 279-283; *Encyklopedia polskiej emigracji...*, dz. cyt., t. 2, Toruń 2003, s. 279-280 (M. Korzeniowski); W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej...*, dz. cyt., passim (zwl. s. 53-58).

właśnie dnia zmarł papież Jan XXIII – ów, który włączył A. Sawickiego do kolegium biskupiego) w białostockiej prokatedrze, przy czym obowiązków głównego konsekrateura miał podjąć się – wedle poczynionych uprzednio ustaleń – ówczesny prymas, kardynał Stefan Wyszyński, który zresztą przybył na miejsce, jednakże w noc poprzedzającą uroczystość sakry poważnie zaniemógł i zmuszony był odwołać swój udział w akcie konsekracji. W tej sytuacji w obrzędzie udzielenia święceń biskupich wyřęczył go metropolita poznański Antoni Baraniak, natomiast współkonsekrateurami byli: ordynariusz łódzki Michał Klepacz i miejscowy biskup pomocniczy Władysław Suszyński. Ów ostatni został też pięć lat później po raz wtóry wikariuszem kapitulnym – po zgonie Adama Sawickiego, który zmarł 20/21 V 1968⁷⁹, a z kolei 6 VIII tr. otrzymał od papieża Pawła VI nominację na administratora apostolskiego. Jego rządy w tym charakterze trwały jednak bardzo krótko, bowiem 27 X 1968 zmarł za bytności w Warszawie⁸⁰.

Po śmierci biskupa W. Suszyńskiego wikariuszem kapitulnym obrany został prałat Piotr Maziewski, dopiero też 12 I 1970 Stolica Święta mianowała nowego administratora apostolskiego dla Białegostoku, którym został – jako tytulariusz Acci – wywodzący się z prezbiterium archidiecezji wileńskiej 47-letni Henryk Gulbinowicz. Święceń biskupich udzielił mu 8 II tr. w prokatedrze białostockiej kardynał Stefan Wyszyński, prymas Polski, mając za współkonsekrateurów administratora apostolskiego diecezji warmińskiej Józefa Drzazgę, biskupa tytularnego Siniadus, oraz sufragana włocławskiego Kazimierza Majdańskiego, tytulariusza Zorolus. Kiedy w sześć lat później H. Gulbinowicz uzyskał translację na stolicę metropolitalną we Wrocławiu,

---

⁷⁹ M.in.: „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 14 (1963) nr 9, s. 211-212; „Przewodnik Katolicki” R. 1968, nr 22 (z 2 VI 1968), s. 202; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 14, przyp. 16; S. Strzelecki, *Ksiądz biskup Adam Sawicki, administrator apostolski archidiecezji w Białymstoku*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 4/6/ (1978), nr 4, s. 16-37; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku...*, dz. cyt., s. 31-37, 113-114; Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 184-185; J. Mandziuk, *Sawicki Adam (1885-1968), biskup, administrator apostolski archidiecezji w Białymstoku*, w: PSB, t. 35, Warszawa – Kraków 1994, s. 302-303; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 394-395; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 359. Także: *Les ordinations épiscopales en 1963* (maszynopis), s. [10] (nr 58). Por. nadto: *Kalendarium ważniejszych wydarzeń z życia i działalności księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego, metropolity Gniezna i Warszawy, przewodniczącego Konferencji Episkopatu, prymasa Polski, 3 VIII 1901 – 28 V 1981*, oprac. A. Wieczorek, „Życie i Myśl” 31 (1981), nr 7-8, s. 200.

⁸⁰ Zob. wyżej przyp. 77. Także: „Przewodnik Katolicki” R. 1968, nr 47 (z 24 XI 1968), s. 439; *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 14 przyp. 16; R. Kotkowicz, *Ksiądz biskup Władysław Suszyński...*, dz. cyt., s. 40-48; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku...*, dz. cyt., s. 37-38, 125-126; SPTK, t. 7, Warszawa 1983, s. 197-198 (E. Ozorowski); Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 185; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 424; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 391.

jego następcą na funkcji administratora apostolskiego w Białymstoku został 58-letni Edward Kisiel, prekonizowany 3 V 1976 biskupem tytularnym Limata. Jego z kolei sakra odbyła się 27 VI tr. w białostockiej prokatedrze Wniebowzięcia NMP i również tym razem obowiązków głównego konsekratora podjął się prymas Stefan Wyszyński, u którego boku jako współkonsekratorzy wystąpili wówczas właśnie arcybiskup wrocławski Henryk Gulbinowicz oraz tytulariusz Hadrianotherae Bronisław Dąbrowski – sufragan warszawski i sekretarz Konferencji Episkopatu Polski. Na przestrzeni 27 lat, w ciągu których E. Kisiel sprawował biskupie posługiwanie, miało miejsce zarówno ponowne obsadzenie arcybiskupstwa wileńskiego w roku 1989, jak i utworzenie 5 VI 1991 samodzielnej diecezji białostockiej, która po niespełna roku – 25 III 1992 – stała się ośrodkiem nowej prowincji kościelnej. Zarówno pierwszym ordynariuszem, jak też następnie metropolitą białostockim został właśnie biskup Edward Kisiel, który swoje rządy zakończył wraz z przyjęciem 15 V 1993 przez Stolicę Apostolską jego rezygnacji, uwarunkowanej osiągnięciem tzw. wieku kanonicznego. Przez długi czas bowiem, począwszy jeszcze od roku 1979, w trudach biskupiego posługiwania wspomagał go prekonizowany 31 I tr. tytulariuszem Bitettum i ustanowiony biskupem pomocniczym Edward Ozorowski, konsekrowany 29 IV 1979 w prokaterze w Białymstoku. Przy święceniach biskupich tegoż hierarchy miała zresztą miejsce sytuacja poniekąd podobna do tej, jaka wydarzyła się kilkanaście lat wcześniej w związku z sakrą Adama Sawickiego. Zaproszony na głównego konsekratora 78-letni kardynał Stefan Wyszyński, prymas Polski, niemal w ostatnim momencie zmuszony był wycofać się z pierwotnego zobowiązania i w ogóle odwołać swój przyjazd do Białegostoku, jako że przeziębził się za bytności w Gnieźnie. W tej sytuacji jako główny konsekrator wystąpił metropolita wrocławski Henryk Gulbinowicz, natomiast współkonsekratorami byli dwaj obdarzeni sakrą administratorzy apostolscy: miejscowy Edward Kisiel oraz Władysław Jędruszek z Drohiczyzna. Swoją posługę wpierv w administraturze apostolskiej, następnie diecezji, a wreszcie w archidiecezji białostockiej biskup Edward Ozorowski sprawuje już od ponad ćwierć wieku, w którym to okresie miał możność wspomagać trzech kolejnych pasterzy lokalnego Kościoła: Edwarda Kisiela (1976/1991-1993), Stanisława Szymeckiego (1993-2000) i Wojciecha Ziembę (od r. 2000). Dwaj ostatni, mimo dzielącej ich różnicy wieku siedemnastu lat, do grona następców Apostołów włączeni zostali przez papieża Jana Pawła II w odstępie zaledwie roku. Stanisław Szymecki, prekonizowany 27 III 1981 biskupem kieleckim, pełni kapłaństwa dostąpił przez posługę samego namiestnika Chrystusowego – 12 IV tr. w Kaplicy Sykstyńskiej na Watykanie (współkonsekratorami byli sufragani: gnieźnieński Szczepan Wesoły, delegat prymasa Polski ds. duszpasterstwa polonijnego, oraz kielecki Jan Gurda). Z kolei Wojciech Ziemia, prekonizowany 19 VI 1982 biskupem tytularnym Falerone i pomocniczym w diecezji warmińskiej, konsekrowany został 4 VII tr. w konkatedrze św. Jakuba Apostoła w Olsztynie przez ówczesnego nowego prymasa Polski Józefa Glempa – poprzednio biskupa Warmii (obowiązków współkonsekratorów podjęli się: metro-

polita wrocławski Henryk Gulbinowicz oraz ordynariusz warmiński Jan Władysław Obłąk). A zatem mury białostockiej archikatedry Wniebowzięcia NMP świadkiem uroczystego aktu święceń biskupich były po raz ostatni przed ponad ćwierć wiekiem – jeszcze za czasów administratury apostolskiej⁸¹.

Nasze omówienie problematyki sakr pasterzy Kościoła wileńskiego, choć dla okresu powojennego i tak bardzo skrótowe, byłoby zdecydowanie jednostronne i niekompletne, gdyby pominąć w nim tych hierarchów, którzy od czasu wydarzeń II wojny światowej zarządzali ową częścią archidiecezji, której nie objęły po roku 1945 przesunięte daleko na zachód granice państwa polskiego. Szereg ów otwiera postać Mieczysława Reinysa (Reinisa), jeszcze w roku 1926 (5 IV) prekonizowanego biskupem tytularnym Tiddi i koadiutorem przy ordynariuszu Wyłkowyszek Antonim Karasiu. O jego sakrze, która miała miejsce w niedzielę 16 V 1926 w Kownie, była już uprzednio mowa – w związku z faktem, iż jako główny konsekратор wystąpił wówczas sprawujący obowiązki wizytatora apostolskiego na Litwie arcybiskup Jerzy Matulewicz. W roku 1940, po zajęciu Wileńszczyzny i samego Wilna przez Litwinów (w październiku 1939 r.), został on ustanowiony sufraganem wileńskim na miejsce zmarłego Kazimierza Mikołaja Michalkiewicza, otrzymując zarazem godność arcybiskupa tytularnego Cypselą (18 VII 1940). Na wypadek ewentualnego wakatu uzyskał również – za staraniem rządu litewskiego – uprawnienia administratora

---

⁸¹ Odnośnie do sakr (także zyciorysów) wymienionych tu hierarchów, zob. m.in.: *Ordinations épiscopales dans le monde entier en 1970*, „Esprit et Vie” 83 (1973) nr 19, s. 715 (nr 17); „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 2/4/ (1976) nr 3, s. 52-55, 123-126; 5/7/ (1979) nr 2, s. 25, 39-45; *Les ordinations épiscopales en 1976*, „Esprit et Vie” 90 (1980) nr 22, s. 311 (nr 68); *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku...*, dz. cyt., s. 38-52, 91-95; *Les ordinations épiscopales en 1979*, „Esprit et Vie” 93 (1983) nr 18, s. 261 (nr 40); Z. Szuba, *Biskupi polscy...*, dz. cyt., s. 200, 212-213, 217, 221-222, 230-231; *Arcybiskup Edward Kisiel – pierwszy metropolita białostocki*, pod red. T. Krahela, Białystok 1994, passim; SPTK, t. 8, Warszawa 1995, s. 267-276 (T. Krahel); *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, oprac. zbior., Olsztyn 1996, s. 292-293 (J. Wojtkowski); K.R. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczpospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998, s. 51-52, 67-69, 108-109, 141-143, 165-166; *Gimnazjum Ojców Jezuitów w Wilnie w latach 1922-1940 (monografia)*, Bydgoszcz [1999], s. 412; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 135-136, 202-203, 327, 435, 515; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 148; *W Tym, który umacnia. Księga pamiątkowa ku czci J.E. Ks. Bp. Prof. zw. Edwarda Ozorowskiego z okazji 25-lecia sakry biskupiej, 40-lecia kapłaństwa i 30-lecia pracy w AWSD w Białymstoku*, pod red. J. Zabielskiego, Białystok 2004, passim (zwł. s. 17-19). Por. nadto: C. Potocki, *Historia archidiecezji w Białymstoku*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” 1/3/ (1975) nr 1, s. 109-111; *Kalendarium ważniejszych wydarzeń z życia i działalności...*, dz. cyt., s. 217, 235, 241 (na osiem dni przed zamierzonym udzieleniem święceń biskupich E. Ozorowskiemu kardynał S. Wyszyński konsekrował 21 IV 1979 nowego ordynariusza warmińskiego J. Glempa; był on też ostatnim biskupem, który otrzymał sakrę z rąk „prymasa Tysiąclecia”).

apostolskiego, faktycznie też w jego gestię (jako zarazem wikariusza generalnego) przeszła znaczna część spraw związanych z zarządaniem archidiecezją. Po zajęciu Wilna z kolei przez Rosjan i przymusowym wyjeździe metropolity R. Jałbrzykowskiego w lipcu 1945 r. do Białegostoku, arcybiskup M. Reinyś z oczywistych względów pozostał na miejscu i odtąd też w jego rękach (jako administratora apostolskiego) spoczywał całokształt kwestii odnoszących się do administrowania tą częścią archidiecezji wileńskiej, która znalazła się wówczas w granicach ZSRR. Ostatecznie 12 VI 1947 nastąpiło jego aresztowanie przez NKWD pod zarzutem współpracy z podziemiem litewskim i następnie wywiezienie w głąb Rosji. Zmarł 8 XI 1953 w sowieckim więzieniu we Władymierze koło Moskwy⁸².

Po uwięzieniu M. Reinyśa sprawami litewskiej części archidiecezji, pozostającej w granicach ZSRR, zarządzał w latach 1947-1949 dotychczasowy kanclerz kurii Edmund Basys (zmarły w r. 1974)⁸³. Dopiero 9 VIII 1949 nominację na kolejnego administratora apostolskiego uzyskał aktualny ordynariusz poniewieński, 74-letni Kazimierz Paltarokas. Biskupem w Poniewieżu został on jeszcze w roku 1926 (5 IV) i w niedzielę 2 V tr. otrzymał w Kownie sakrę z rąk arcybiskupa tytularnego Scythopolis Franciszka Karewicza, byłego ordynariusza zmudzkiego (imiona współkonsekratorów nie są nam aktualnie znane). Jako administrator apostolski w Wilnie i zarazem biskup poniewieński pełnił on swe obowiązki w niezwykle trudnych realiach rządów sowieckich aż po schyłek roku 1957, kiedy to 8 XII tr. przyjęta została przez Stolicę Apostolską jego rezygnacja z obu tych godności. Zaledwie zresztą w niespełna miesiąc później, 3 I 1958, K. Paltarokas zmarł w wieku 83 lat, znajdując wieczny spoczynek w katedrze w Poniewieżu⁸⁴.

Od razu dnia 8 XII 1957 nowym administratorem apostolskim w Wilnie został 46-letni Julian Steponavičius (Stefanowicz), biskup tytularny Antarados i pomocniczy w Poniewieżu (prekonizowany 22 V 1955). Był on kapłanem przedwojennej archidiecezji wileńskiej, wychowankiem Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Wilnie i absolwentem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego, wyświęconym na kapłana 21 VI 1936 przez metropolitę Romualda Jałbrzykowskiego⁸⁵. Jego konsekracja

⁸² M.in.: *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 13-14 przyp. 16; B. Makowski, *Litwini w Polsce...*, dz. cyt., wg indeksu; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła...*, dz. cyt., kol. 378; *Encyklopedia ziemi wileńskiej*, t. 1, s. 326; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 819-826; I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań...*, dz. cyt., s. 655; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski...*, dz. cyt., passim (zwł. s. 94-95, 280).

⁸³ Zob.: V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 827-829.

⁸⁴ Zob.: *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 14, przyp. 16; V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 829-831.

⁸⁵ Zob.: „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” 10 (1936) nr 12, s. 189 (także nr 15-16, s. 214 – pierwsza nominacja duszpasterska dla neoprezbitera Juliana Stefanowicza na prefekta w Raduniu, z 31 VII 1936).

odbyła się 11 IX 1955 w katedrze pw. Chrystusa Króla w Poniewieżu, przy czym pełni kapłaństwa dostąpił on wspólnie z podniesionym do godności biskupa tytularnego Celenderis Piotrem Maželisem, wikariuszem kapitulnym diecezji telszańskiej. Głównym konsekratorem ich obu był ordynariusz *loci* Kazimierz Paltarokas, wobec zaś faktu, iż na akcie tym zabrakło jakiegokolwiek innego biskupa, udzielającym sakry asystowali (za dyspensą Stolicy Apostolskiej) dwaj kanonicy kapituły katedralnej w Telszach: 72-letni Jerzy Galdikas (doktor prawa kanonicznego, przed wojną proboszcz parafii Šilalė, w której kościół zbudowany został *notabene* w r. 1769 z fundacji rodziny Piłsudskich) i 62-letni Rafał Kuodis (przedwojenny kanclerz telszańskiej kurii biskupiej)⁸⁶.

Ze stolicą arcybiskupią w Wilnie Julian Steponavičius związany był przez swoją posługę biskupią przez ponad 33 lata (jakkolwiek już u progu roku 1961, 24 I, zmuszony był opuścić stolicę archidiecezji i przenieść się do Żagar). Pod koniec życia dane mu było doczekać wyswobodzenia się Litwy spod rządów sowieckich i przywrócenia jej niepodległości (1990). Nieco wcześniej, 10 III 1989, uzyskał on ze strony papieża Jana Pawła II prekonizację na metropolitę wileńskiego, zostając tym samym następcą arcybiskupa, z którego ręk 63 lata wcześniej otrzymał święcenia kapłańskie. Rządy w tym charakterze sprawował jedynie dwa lata, jako że 18 VI 1991 – na dzień przed 36. rocznicą śmierci arcybiskupa R. Jałbrzykowskiego – zmarł w wieku 80 lat⁸⁷.

Jeszcze za życia J. Steponavičiusa archidiecezja wileńska doczekała się pierwszego od wielu dziesięcioleci biskupa pomocniczego w osobie Józefa Tunaitisa, prekonizowanego 8 V 1991 tytulariuszem Sassury. Jego święcenia biskupie odbyły się już 19 V tr. w Kownie, przy czym obowiązków głównego konsekratora nie podjął się dobiegający kresu swych dni Julian Steponavičius, lecz miejscowy metropolita, kardynał Wincenty Sladkevičius (ze zgromadzenia marianów), arcybiskup Kowna. Współkonsekratorów było w tym przypadku aż czterech – ordynariusze: poniewieżski Józef Preikšas i telszański Antoni Vaičius oraz biskupi tytularni: Amaia Romuald Krikščiūnas (niegdyś administrator apostolski w Poniewieżu) i Thapsus Władysław Michelevičius, sufragan kowieński. W sześć lat później ustanowiony został także drugi biskup pomocniczy do posługi w Kościele wileńskim (po raz ostatni dwóch sufraganów równocześnie czynnych tu było półtora wieku wcześniej) w osobie jezuita Jana Algimunta Boruty, prekonizowanego 28 V 1997 tytulariuszem Vulturaria. Jego sakra dopełniona została w murach bazyliki archikatedralnej św. Stanisława i św. Władysława w Wilnie 21 VI tr. przez następcę na tutejszej stolicy arcybisku-

---

⁸⁶ Informacje odnośnie do sakr biskupów litewskich z okresu między- i powojennego autor zawdzięcza przede wszystkim uprzejmości zajmujących się problematyką sukcesji apostolskiej katolickiego episkopatu na świecie Manfredowi Kiereinowi z Austrii i Januszowi M. Idziorowi z Kanady. Także: *Les ordinations épiscopales en 1955* (mpis), s. [13] (nr 75-76).

⁸⁷ Zob. ostatnio: V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 741-756. Także: *Relationes status dioecesium...*, dz. cyt., t. 1, s. 14, przyp. 16.

piej Juliana Stepanovičiusa – metropolitę Audrysa Józefa Bačkisa, u boku którego w charakterze współkonsekratorów wystąpili: nowy arcybiskup kowieński Sigitas Tamkevičius (również członek Towarzystwa Jezusowego) oraz właśnie Józef Tunaitis (ci dwaj hierarchowie byli *notabene* konsekrowani razem w r. 1991). Ów ostatni uprzednio zresztą administrował archidiecezją wileńską w okresie wakatu po śmierci J. Stepanovičiusa – od 18 VI 1991 do 3 III 1992, tj. do dnia uroczystego ingresu A.J. Bačkisa, który arcybiskupem lokalnego Kościoła prekonizowany został jeszcze 24 XII 1991 przez papieża Jana Pawła II. Z rąk tegoż właśnie namiestnika Chrystusowego Audrysa Józefa Bačkisa otrzymał trzy lata wcześniej święcenia biskupie – 4 X 1988, kiedy to ustanowiony został (jako długoletni pracownik dyplomacji watykańskiej) pronuncjuszem apostolskim w Holandii (prekonizowany 5 VIII tr. arcybiskupem tytularnym Meta). Owa sakra miała miejsce w bazylice św. Piotra w Rzymie, przy czym w charakterze współkonsekratorów wzięli w niej udział świeżo kreowany kardynałem Achilles Silvestrini (późniejszy prefekt Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich) oraz biskup tytularny Egnatia Józef Józef Preikšas, ówczesnie administrator apostolski Kowna i Wyłkowyszek. Dnia 21 II 2001 A.J. Bačkis, już jako metropolita wileński, włączony został przez Jana Pawła II do grona Kolegium Kardynalskiego, zostając tym samym pierwszym od czasów Jerzego Radziwiłła purpuratem na stolicy (arcy)biskupiej w Wilnie. W rok później, 5 I 2002, dotychczasowy jego sufragan Jan Algimunt Boruta uzyskał translację na stolicę biskupią w Telszach, kończąc tym samym swoją niespełna pięcioletnią posługę w Kościele wileńskim⁸⁸.

Tabela 1. Konsekracje ordynariuszy i metropolitów wileńskich oraz białostockich (XIX i XX w.)

Imię i nazwisko	Lata	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekrator	Współkonsekratorzy (asystujący)*
WILNO					
Hieronim Strojnowski	1814 – 1815	19 I 1808	Łuck katedra Świętych Apostołów Piotra i Pawła	Kasper Kazimierz Cieciszowski, biskup ordynariusz łucki i żytomierski	Jan Chryzostom Kaczkowski, biskup tytularny Chariopolis, sufragan łucki; Jan Kanty Bożydar Podhorodeński,

⁸⁸ Odnośnie do sakr (i w ogólności biografii) wymienionych tu hierarchów litewskich, zob. m.in.: *Les ordinations épiscopales en 1988*, „Esprit et Vie” 101 (1991) nr 32/34, s. 460 (nr 140); „Revue des Ordinations Épiscopales” [1] (1994) nr 1-2, s. 8-9 (nr 56-57); [5] (1998) nr 7, s. 19 (nr 101); V. Petkus, *Vilniaus vyskupai...*, dz. cyt., s. 757-775, 833, 860; *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija*, t. 2, Vilnius 2002, s. 424 (J. Boruta); t. 3, Vilnius 2003, s. 373-374 (A. Streikus); *Katalikų žinyras 2005*, Vilnius 2005, s. 10-11, 67, 117.

* Kursywą odróżniono duchownych nie posiadających sakry, asystujących – za dyspensą Stolicy Apostolskiej – głównemu konsekratorowi w obrzędzie udzielania święceń biskupich.

					biskup tytularny Palemonium, sufragan łucki; Stefan Lewiński, gr.-kat. eparcha łucki
Andrzej Benedykt Kłagiewicz	1840 – 1841	12 IX 1830	Łuck katedra Świętych Apostołów Piotra i Pawła	Michał Piwnicki, biskup ordynariusz łucki i żytomierski	Jan Kanty Bożydar Podhorodeński, biskup tytularny Palemonium, sufragan łucki; Cyryl Sierociński (Syrotyński), gr.-kat. eparcha piński
Wacław Kazimierz Żyliński	1848 – 1856	17 XII 1848	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Kazimierz Dmochowski, arcybiskup metropolita mohylewski	Józef Joachim Goldtmann, biskup ordynariusz sandomierski; Kasper Borowski, biskup ordynariusz łucki i żytomierski; Ignacy Hołowiński, biskup tytularny Carystus i ko-adiutor mohylewski; Antoni Melchior Fijałkowski, biskup tytularny Hermopolis i sufragan płocki
Adam Stefan Krasieński	1858 – 1883	13 II 1859	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Wacław Kazimierz Żyliński, arcybiskup metropolita mohylewski	Antoni Fijałkowski, biskup tytularny Thennesus i sufragan kamieniecki; Wincenty Lipski, biskup tytularny Jonopolis i sufragan tyraspolski
Karol Hryniewiecki	1883 – 1889	7 V 1883	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Wincenty Teofil Chościak-Popiel, arcybiskup metropolita warszawski	Aleksander Kazimierz Bereśniewicz, biskup ordynariusz kujawsko-kaliski; Tomasz Teofil Kuliński, biskup ordynariusz kielecki
Antoni Franciszek Audziejewicz	1889 – 1895	7 V 1890	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Aleksander Kazimierz Bereśniewicz, biskup ordynariusz kujawsko-kaliski	Antoni Jan Zerr, biskup ordynariusz tyraspolski; Antoni Baranowski, biskup tytularny Thespiae i sufragan żmudzki
Stefan Aleksander Zwierowicz	1897 – 1902	28 XI 1897	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Mieczysław Leonard Pallulon, biskup ordynariusz żmudzki	Antoni Baranowski, biskup ordynariusz sejneński; Bolesław Hieronim Kłopotowski, biskup

					tytularny Eleuthero- polis i sufragan łucki oraz żytomierski
Edward Ropp	1903 – 1917	16 XI 1902	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Bolesław Hiero- nim Kłopotowski, arcybiskup metropolita mohylowski	Karol Antoni Niedział- kowski, biskup ordyna- riusz łucki i żytomierski; Jerzy Józef Szembek, biskup ordynariusz płocki
Jerzy Bolesław Matulewicz	1918 – 1925	1 XII 1918	Kowno katedra Świętych Apostołów Piotra i Pawła	Franciszek Karewicz, biskup ordynariusz żmudzki	<i>Karol Bajko, prałat kapituły katedralnej wileńskiej, tajny szambelan papieski; Mateusz Dobryłło, prałat, wika- riusz generalny diecezji sejneńskiej</i>
Jan Cieplak	1925 – 1926	7 XII 1908	Sankt Petersburg kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Apolinary Wnukowski, arcybiskup metropolita mohylowski	Antoni Julian Nowowiejski, biskup ordynariusz płocki; Stefan Antoni Denisewicz, biskup tytularny Claudiopolis i sufragan mohylowski
Romuald Jałbrzykow- ski	1926 – 1955	30 XI 1918	Łomża kościół (obecnie katedra) św. Michała Archanioła i św. Jana Chrzcziciela	Aleksander Kakowski, arcybiskup metropolita warszawski	Antoni Julian Nowowiejski, biskup ordynariusz płocki; Stanisław Gall, biskup tytularny Halikarnasu i sufragan warszawski
Julian Ste- ponavičius	1989 – 1991	11 IX 1955	Poniewież, katedra Chrystusa Króla	Kazimierz Paltarokas, biskup ordynariusz poniewieżski	<i>Jerzy Galdikas i Rafał Kuodis – kano- nicy kapituły katedral- nej telszańskiej</i>
Audrys Józef Bačkis	od 1991	4 X 1988	Rzym, bazylika św. Piotra na Watykanie	Jan Paweł II, papież	Achille Silvestrini, kardynał; Józef Preikšas, biskup tytularny Egnatia, administrator apostolski archidiecezji kowieńskiej i diecezji wyłkowyskiej

BIAŁYSTOK					
Edward Kisiel	1991 – 1993	27 VI 1976	Białystok, prokatedra Wniebowzię- cia NMP	Stefan Wyszyński, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski, kardynał	Henryk Gulbinowicz, arcybiskup metropolita wrocławski; Bronisław Dąbrowski, biskup tytularny Hadrianotherae, sufragan warszawski
Stanisław Szymecki	1993 – 2000	12 IV 1981	Rzym, Kaplica Sykstyńska (Watykan)	Jan Paweł II, papież	Szczepan Wesoly, biskup tytularny Dra- gonara, sufragan gnieź- nieński; Jan Gurda, biskup tytularny Thas- balta, sufragan kielecki
Wojciech Ziemba	od 2000	4 VII 1982	Olsztyn, konkatedra św. Jakuba Apostoła	Józef Glemp, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski	Henryk Gulbinowicz, arcybiskup metropolita wrocławski; Jan Włady- sław Obłąk, biskup ordynariusz warmiński

**Tabela 2. Konsekracje sufraganów
(oraz administratorów apostołskich)
wileńskich i białostockich (XIX i XX w.)**

Imię i nazwisko	Lata	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekrator	Współkonsekratorzy (asystujący)
Ignacy Houwałt	1804 – 1807	zmarł jako nominat przed otrzymaniem sakry			
Nikodem Puzyna	1814 –	15 V 1817	Wilno, katedra św. Stani- sława i św. Władysława	Adam Kossakowski, biskup tytularny Limyra, sufra- gan kurlandzki	Szymon Giedroyć, biskup tytularny Adramyttium i sufragan żmudzki; Adrian Hołownia gr.-kat. Biskup (tytularny) Orszy i sufragan wileński unickiego metropolity halickiego

Tadeusz Kundzicz	1815 – 1829	22 V 1817	Wilno, katedra św. Stanisława i św. Władysława	Adam Kossakowski, biskup tytularny Limyra, sufragan kurlandzki	[Szymon Giedroyc, biskup tytularny Adramyttium i sufragan żmudzki; Adrian Hołownia gr.-kat. biskup (tytularny) Orszy i sufragan wileński unickiego metropolity halickiego]
Andrzej Benedykt Kłagiewicz	1830 – 1840	zob. wyżej tabelę dotyczącą ordynariuszy i metropolitów			
Kazimierz Dmochowski	1840 – 1848	11 VV 1841	Sankt Petersburg, kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Ignacy Ludwik Pawłowski, arcybiskup metropolita mohyłowski	Walenty Maciej Tomaszewski, biskup ordynariusz kujawsko-kaliski; Paweł Straszynski, biskup ordynariusz sejneński
Jan Kajetan Cywiński	1840 – 1846	5 IX 1841	Sankt Petersburg, kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Ignacy Ludwik Pawłowski, arcybiskup metropolita mohyłowski	?
Ludwik Feliks Zdanowicz	1889 – 1897	11 V 1890	Sankt Petersburg, kościół św. Katarzyny Aleksandr.	Aleksander Kazimierz Bereśniewicz, biskup ordynariusz kujawsko-kaliski	Antoni Jan Zerr, biskup ordynariusz tyraspolski; Antoni Baranowski, biskup tytularny Thespieae i sufragan żmudzki
Kazimierz Mikołaj Mi- chalciewicz	1923 – 1940	10 VI 1923	Wilno, katedra św. Stanisława i św. Władysława	Jerzy Bolesław Matulewicz, biskup ordyna- riusz wileński	Zygmunt Łoziński, bi- skup ordynariusz miński; Władysław Bandurski, biskup tytularny Cidy- esus, były sufragan lwowski
***					
Mieczysław Reinys	1940 – 1953	16 V 1926	Kowno, bazylika archikatedral- na Świętych Apostolów Piotra i Pawła	Jerzy Bolesław Matulewicz, arcybiskup tytularny Adulis	Józef Kukta (Kuchta), biskup ordynariusz koszedarski; Justyn Staugaitis, biskup ordynariusz telszański

Kazimierz Paltarokas	1949 – 1957	2 V 1926	Kowno, bazylika archikatedralna Świętych Apostołów Piotra i Pawła	Franciszek Karewicz, arcy- biskup tytularny Scythopolis	?
Julian Steponavičius	1957 – 1989	zob. wyżej tabelę dotyczącą ordynariuszy i metropolitów			
Józef Tunaitis	od 1991	19 V 1991	Kowno, bazylika archikatedralna Świętych Apostołów Piotra i Pawła	Wincenty Sladkevičius, arcybiskup metropolita kowieński, kardynał	Józef Preikšas, biskup ordynariusz poniewieński; Antoni Vaicius, biskup ordynariusz telszański; Romuald Krikščiūnas, biskup tytularny Amaia; Władysław Michel- evičius, biskup tytularny Thapsus i sufragan kowieński
Jan Algimunt Boruta	1997 – 2002	21 VI 1997	Wilno, bazylika archikatedralna św. Stanisława i św. Władysława	Audrys Józef Backis, arcybiskup metropolita wileński	Sigitas Tamkevičius, arcybiskup metropolita kowieński; Józef Tunaitis, biskup tytularny Sassury i sufragan wileński
BIAŁYSTOK					
Władysław Suszyński	1948 – 1968	9 V 1948	Białystok, prokatedra Wniebowzięcia NMP	August Hlond, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski, kardynał	Romuald Jałbrzykowski, arcybiskup metropolita wileński; Stanisław Łukomski, biskup ordynariusz łomżyński
Adam Sawicki	1962 – 1968	3 VI 1963	Białystok, prokatedra Wniebowzięcia NMP	Antoni Baraniak, arcybiskup metro- polita poznański	Michał Klepacz, biskup ordynariusz łódzki; Władysław Suszyński, biskup tytularny Tabora, sufragan w Białymstoku

Henryk Gulbinowicz	1970 – 1976	8 II 1970	Białystok, prokatedra Wniebowzię- cia NMP	Stefan Wyszyński, arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski, kardynał	Józef Drzazga, biskup tytularny Siniandus, administrator apostol- ski w Olsztynie; Kazi- mierz Majdański, bi- skup tytularny Zorolus, sufragan włocławski
Edward Kisiel	1976 – 1991	zob. wyżej tabelę dotyczącą ordynariuszy i metropolitów			
Edward Ozorowski	od 1979	29 IV 1979	Białystok, prokatedra Wniebowzięcia NMP	Henryk Gulbi- nowicz, arcybi- skup metropolita wrocławski	Edward Kisiel, biskup tytularny Limata, ad- ministrator apostolski w Białymstoku; Włady- sław Jędruszuk, biskup tytularny Clysmas, administrator apostol- ski w Drohiczynie

***

Dokonana w sposób stosunkowo obszerny – co jednakowoż uwarunkowane jest brakiem w dotychczasowej literaturze przedmiotu tego rodzaju omówienia i zebrania w jednym miejscu informacji na ów temat – prezentacja sakr poszczególnych pasterzy Kościoła wileńskiego (oraz białostockiego) w XIX i XX stuleciu (jedynie dla okresu po II wojnie światowej rzecz ukazana została już bardziej skrótowo) pozwoli nam obecnie na przyporządkowanie poszczególnych spośród wyliczonych powyżej hierarchów do wyróżnianych przez badaczy linii sukcesji apostolskiej katolickiego episkopatu na świecie. Nie zamierzamy dokonywać w ramach niniejszego opracowania prezentacji samej jako takiej problematyki sukcesji apostolskiej biskupów w skali Kościoła powszechnego, zainteresowanych odsyłając do głównie obcojęzycznej literatury przedmiotu⁸⁹. Ograniczymy

⁸⁹ M.in.: W. Maziere Brady, *The Episcopal Succession in England, Scotland and Ireland A.D. 1400 to 1875*, t. 1-3, Rome 1876-1877 [reprint 1971]; K. Engelbert, *Die apostolische Sukzession schlesischer Priester*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 24 (1966), s. 279-282; J. Restrepo Posada, *Genealogia Episcopal de la Jerarquia Eclesiastica en los Países que formaron la Gran Colombia (1513-1966)*, Bogota 1966; J.M. Sauget, *Genealogia Episcopale del Cardinale Sebastiano Baggio*, Roma 1978; F. Nagy, *La comune genealogia episcopale di quasi tutti gli ultimi Papi (1700-1978)*, „Archivum Historiae Pontificiae” 17 (1979), s. 434-453; L. de Echeverría, *Episcopologio Español Contemporaneo (1868-1985)*, Salamanca 1986; C.N.

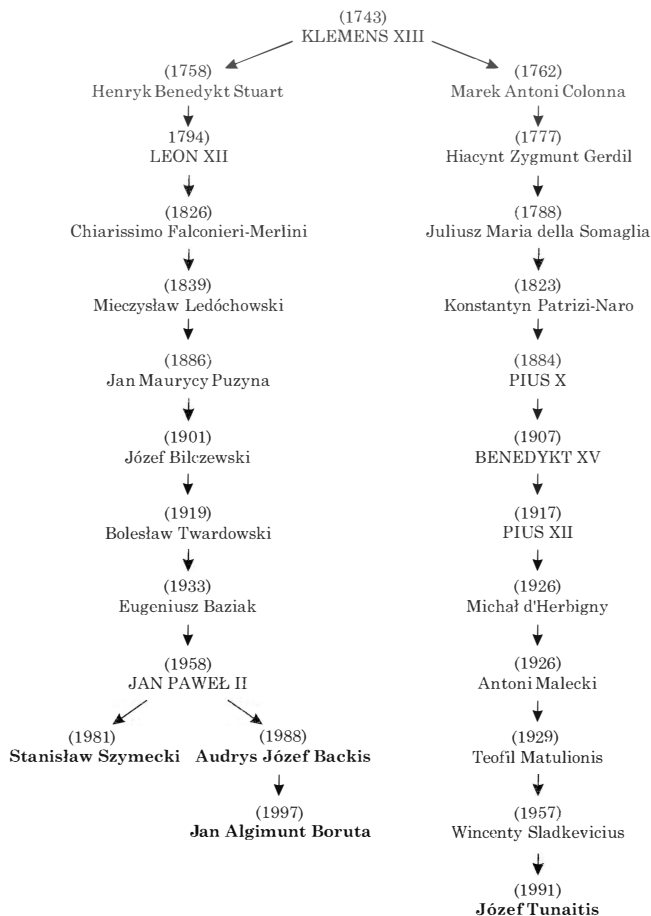
się jedynie do suchej konstatacji, iż na ogólną liczbę 30 hierarchów uwzględnionych w naszej analizie, tylko w przypadku dwóch nie dysponujemy w tym momencie zasobem danych pozwalających na ich przyporządkowanie do którejś ze znanych linii sukcesji apostolskiej. Chodzi mianowicie o postaci z początku XIX w. – biskupów Nikodema Puzyńę i Tadeusza Kundzicza, którzy konsekrowani zostali przez Adama Kossakowskiego. W literaturze brak tymczasem informacji, kto z kolei był konsekratorem owegoż ostatniego hierarchy, podczas gdy piszącemu te słowa nie dane było jak dotąd dotrzeć do materiałów źródłowych, które by pozwalały interesującą nas kwestię wyjaśnić⁹⁰. Można jedynie wyrazić przypuszczenie, iż święceń biskupich Adamowi Kossakowskiemu udzielił zapewne Jan Nepomucen Kossakowski, dopóki jednak domysł ów nie znajdzie potwierdzenia w świadectwie źródeł, sprawa musi pozostać otwarta.

Pozostałych 28 hierarchów już bez jakichkolwiek wątpliwości przyporządkować można do dwóch spośród linii sukcesji apostolskiej wyróżnianych przez badaczy, mianowicie linii polskiej, zwanej też linią Uchańskiego, oraz linii rzymskiej, częściej zwanej linią Rebiiby. Zaczniemy od tej drugiej, jako że w naszej obecnej analizie jest ona reprezentowana jedynie przez czterech hierarchów – i to współczesnych, mianowicie (wyliczając wedle starszeństwa sakry): Stanisława Szymeckiego, Audrysa Józefa Bačkisa, Józefa Tunaitisa oraz Jana Algimunta Borutę. U początku tej linii stoi żyjący w latach 1504-1577 włoski kardynał Scypion Rebiiba (do Kolegium Kardynalskiego włączony w r. 1555), którego konsekrataora jak dotychczas nie udało się ustalić. Linia ta, jakkolwiek należy do niej współcześnie przytłaczająca większość katolickiego episkopatu w skali całego globu, na gruncie polskim ma charakter mniejszościowy, jakkolwiek w dobie porobiorowej niewoli narodowej od pewnego momentu należeli do niej wszyscy rzymskokatolicy hierarchowie w zaborach austriackim i pruskim. Nie sposób wreszcie nie odnotować, iż z niej wywodziła się większość papieży stojących na czele Kościoła na przestrzeni wieków XVIII, XIX i XX, a w tej liczbie również Jan Paweł II, jak i jego następcą Benedykt XVI. Na schemacie na str. 208 ukazano wspólny dla S. Szymeckiego, A.J. Bačkisa, J. Tunaitisa i J.A. Boruty wywód sukcesji, doprowadzony tu do zmarłego w r. 1769 papieża Klemensa XIII (wcześniejsze ogniwa zainteresowany czytelnik znajdzie we wskazanej uprzednio literaturze przedmiotu). Data w nawiasie, poprzedzająca nazwisko i imię każdego hierarchy (w przypadku papieży samo tylko imię, wyróżnione w schemacie wersalikami), wskazuje na rok otrzymania święceń biskupich.

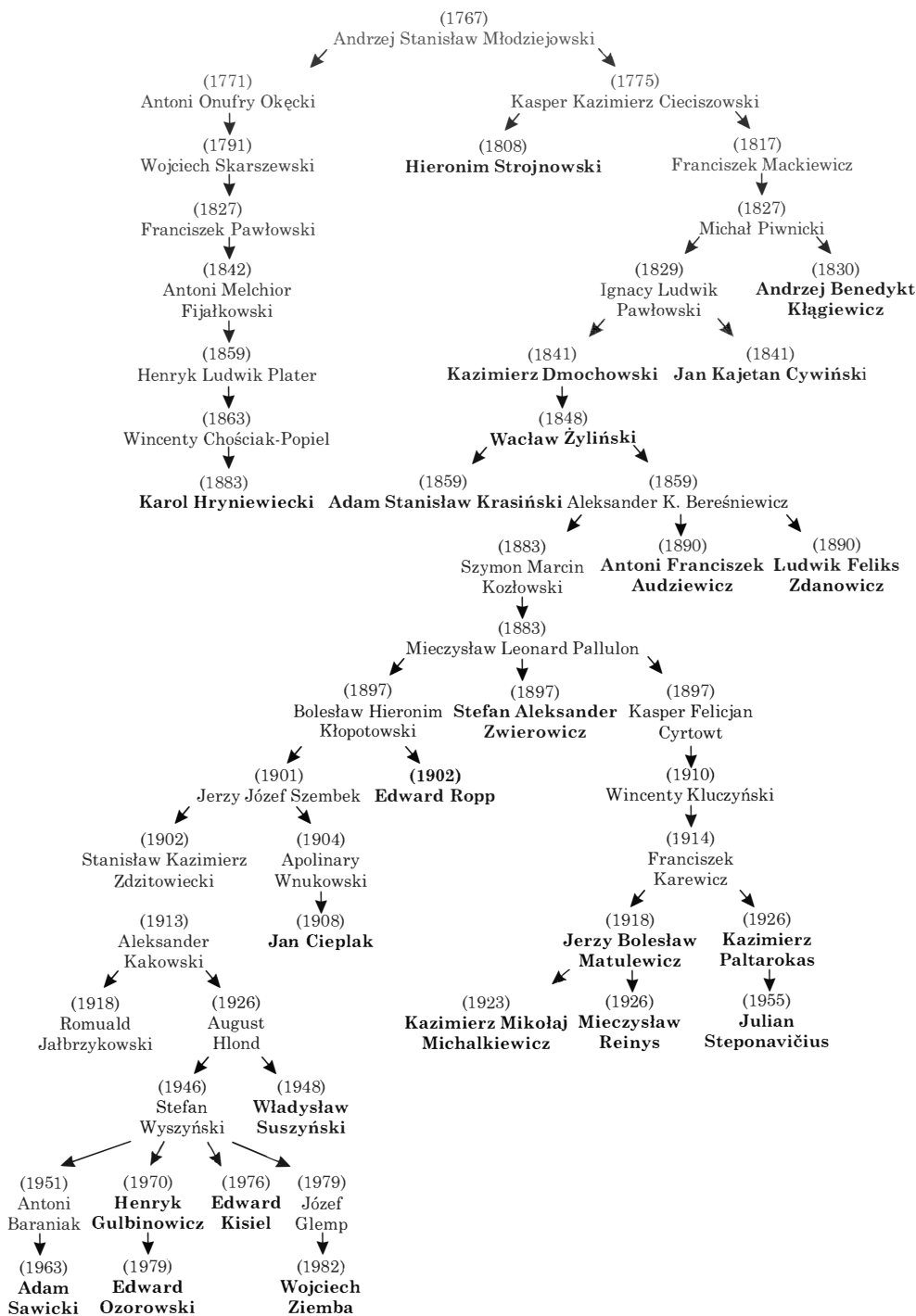

Bransom, *Ordinations of U.S. Catholic Bishops 1790-1989*, Washington 1990; V. Guitarte Izquierdo, *Episcopologio Español (1700-1867). Españoles Obispos en España, América, Filipinas y otros Países*, Castellon de la Plana 1992; V. Guitarte Izquierdo, *Episcopologio Español (1500-1699). Españoles Obispos en España, América, Filipinas y otros Países*, Castellon de la Plana 1994. Zob. także literaturę wskazaną powyżej w przyp. 2.

⁹⁰ Zob. wyżej uwagę w przyp. 18 (odnośnie do księgi czynności pontyfikalnych biskupa Adama Kossakowskiego, na początku której być może widnieje informacja w przedmiocie jego sakry).

Pozostałych 24 hierachów wpisanych w dzieje (archi)diecezji wileńskiej na przestrzeni dwóch ostatnich stuleci oraz młodej (archi)diecezji białostockiej to przedstawiciele dającej się wywieść także od XVI stulecia linii polskiej, czyli Uchańskiego, zawdzięczającej swe miano żyjącemu w latach 1502-1581 prymasowi (i zarazem też pierwszemu interreksowi) Jakubowi Uchańskiemu, konsekrowanemu 20 III 1552. Niestety, brak nam pewności, kto w jego przypadku był konsekratorem i jakkolwiek z pewną dozą ostrożności można zakładać, że zapewne ówczesny arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Dzierzgowski, to jednak w odniesieniu do tegoż ostatniego również nie jest znany dalszy wywód sukcesji apostolskiej. Analogicznie, jak to uczyniliśmy poprzednio w przypadku linii Rebiby, na str 209 ukazano na zbiorczym schemacie wspólny wywód sukcesji owych 24 biskupów, doprowadzony wyłącznie do pierwszego łączącego poszczególne rozgałęzienia ogniwa (w tym przypadku jest to zmarły w r. 1780 ordynariusz poznański Andrzej Stanisław Młodziejowski).

Jak już niejednokrotnie podkreślaliśmy we wcześniejszych publikacjach odnoszących się do tematyki sakr polskich biskupów, owe wprowadzone przez badaczy celem systematyzacji i nieodzownego uporządkowania dostępnych danych faktograficznych podziały na rozmaite linie sukcesji apostolskiej nie mają bynajmniej jakiegoś konstytutywnego charakteru. Trudno nawet wnioskować o ich „trwałości”, w przypadku bowiem ustalenia w przyszłości któregoś brakującego ogniwa może otworzyć się droga do połączenia odrębnych dotąd linii (co już zresztą się zdarzało). Zgodnie wszak z nauką Kościoła sukcesja wszystkich biskupów prowadzi wstecz aż do Kolegium Apostołów, choć z drugiej strony nie sposób wykluczyć, iż ogół współcześnie wyróżnianych linii sukcesji łączy się gdzieś jeszcze w wiekach średnich i prowadzi np. tylko do jednego z apostołów. Z kolei w perspektywie czasów nowożytnych i najnowszych dostrzec należy, iż owe wyróżniane w literaturze przedmiotu linie, choć oparte na dostępnym materiale źródłowym, nie jesteśmy w stanie połączyć, w rzeczywistości jednak bardziej łączą, aniżeli dzielą, wskazując na uniwersalny charakter posłannictwa Kościoła. Już wcześniej wspomniano, iż większość współczesnego episkopatu katolickiego w skali świata należy właśnie do linii rzymskiej (Rebiby). Z kolei linia polska, choć nieporównanie mniej liczna, dominuje współcześnie nie tylko w Polsce, ale również na Węgrzech i w Wietnamie, ponadto reprezentowana jest m.in. we Włoszech, Brazylii, Indiach, Szwajcarii, a także w Republice Środkowej Afryki (dzięki sakrom udzielonym przez papieża Piusa XI, który do niej właśnie należał). Przede wszystkim jednak trwale wpisała się ona w rzeczywistość eklezjalną Kościoła katolickiego na Litwie, który to fakt – dotychczas nigdzie bodaj nie wyakcentowały – stanowi jeden więcej dowód bliskich więzów łączących na przestrzeni wieków Litwinów i Polaków. Warto tymczasem eksponować wszystko to, co zbliża – zwłaszcza zaś w stosunkach polsko-litewskich, naznaczonych wszak w poprzednim stuleciu silnymi antagonizmami. Aspekt ów zdaje się tedy posiadać szczególne znaczenie i bez wątpienia doniosły wymiar.